

artilletres

NÚM. 14 - CASTELLAR DEL VALLÈS - DESEMBRE 1992

JOSEP PALAU I FABRE, L'ALQUIMISTA - APUNT DE PROVENÇA
ENTREVISTA A M. TERESA BERENGUERAS - UNA BONA LLIÇÓ
VALLS ARENY: EXPOSICIÓ ANTOLÒGICA (1952-1992)
VINT ANYS SENSE GABRIEL FERRATER
ADÉU A JOAN FUSTER

necessitem gent
amb un cor tan gran
com aquest.

La gent de Catalunya ha apreciat i practicat des de sempre la convivència, el civisme i la solidaritat. El nostre país té moltes associacions i entitats de voluntariat que treballen de valent per contribuir a fer una Catalunya de quali-

tat. Si tu també tens aquest esperit de solidaritat i vols dur a terme tasques de suport a persones disminuïdes, als avis, als infants o a entitats cíviques, socials, culturals, etc., fes-te voluntari. Pots ser de molt ajut. Només cal que els de-

diquis una part del teu temps i tota la teva il·lusió. Truca'ns o bé adreça't a l'Oficina del Ciutadà, c/ Calàbria, 129-131. Barcelona. T'informarem de tot el que vulguis saber i si ho desitges et posarem en con-

tacte amb aquelles entitats que ja estan fent voluntariat. Gent amb un cor tan gran com aquest és la que necessitem per construir un país més solidari i de qualitat. Dóna una mica del teu temps. De tot cor.

GENERALITAT DE CATALUNYA
Departament de Benestar Social
Institut Català del Voluntariat

NADAL

Sento el fred de la nit
i la simbomba fosca.
Així el grup d'homes joves que ara passa cantant.
Sento el carro dels apís
que l'empedrat recolza
i els altres qui l'avancen tots d'adreça al mercat

Els de casa   a la cuina
   prop del braser que crema
amb el gas tot encès han enllestit el gall.
Ara esguardo la lluna que m'apar lluna plena
i ells recullen les plomes
   i ja enyoren demà.

Demà posats a taula oblidarem els pobres
—i tan pobres com som—

Jesús ja serà nat.
 Ens mirarà un moment a l'hora de les postres
 i després de mirar-nos arrencarà a plorar.

JOAN SALVAT-PAPASSEIT

EL NADAL DE SALVAT-PAPASSEIT

El tema de Nadal, en la poesia catalana, ha estat gairebé una constant de la Renaixença ençà i és abundantment conegut. Se'n podria fer, i em penso que se n'ha fet, més d'un recull, més d'una antologia. Però entre tots els poemes que hi fan referència n'hi ha un, per a mi, que fulgura amb una llum especial i més intensa que els altres. És el *Nadal* de Joan Salvat-Papasseit. Tot i l'evocació de Maragall, o el fragant poema de Sagarra, o la penetració de Riba en *Els tres reis d'Orient*, que s'endinsa per una temàtica de contingut similar, o les nades de J. V. Foix, el poema de Salvat-Papasseit té quelcom de paradigmàtic sobre el qual han coincidit diverses generacions de lectors, però no ha estat mai, que jo sàpiga, degudament analitzat. El poema s'ha endinsat en les nostres fibres, ha esdevingut substància nostra, s'ha retransmès emocionalment, sense que ens hàgim deturat a considerar què vol dir el seu contingut ni què implica l'emoció que ens provoca. I això no sé si per un afany de deixar-lo intacte, intocat, o per un moviment de covardia involuntari.

El poema és una mica maldestre al començament, cal convenir-hi. D'entrada ens adonem, a causa de la seva mateixa tosquedat, que allò que el poeta ens vol comunicar és quelcom de molt autèntic. Avui em pregunto, fins i tot, si aquesta mena de balbuceig incipient amb el qual s'inicia el poema no l'hem d'interpretar com una mostra vivíssima del nostre parlar incipient, de la nostra llengua recuperada —malmesa i recuperada—, que desconeix l'art de la retòrica, que no sap empolainar-se ni gairebé vestir-se. El poema se'ns presenta nu.

Tot i els seus defectes formals el poema ens empeny endavant, es fa llegir, ens hi obliga. Gairebé sempre és reproduït erròniament, sense respectar la seva distribució tipogràfica original. I això constitueix, al meu entendre, un greu error, car la plàstica —o l'òptica, si voleu— atenua, en part, aquells defectes. Si el verb sentir és usat, inicialment, en dues accepcions diferents —la sensible i l'auditiva—, l'estranyesa que això ens pot produir queda mitigada per l'hemistiqui visual, que ens adverteix sobre el canvi de pla.

També en aquesta conjunció de plàstica i verb, o de recurs visual, hi veig un vestigi molt concret i molt important de la nostra Renaixença.

En la seva versió original el poema no era puntuat, i aquesta manera de presentar-lo —influència, sens dubte, d'Apollinaire i potser d'Eluard— també caldria que fos respectada. L'absència de puntuació ens obliga a intervenir de més a prop en el poema, a reconstruir els versos, a *endevinar-los* més que no pas a entendre'ls. En puntuar-los, els sotmetem a una lògica més estricta. L'absència de puntuació no pot ser mai una excusa per a no escriure com cal, sobretot avui, però ja hem començat reconeixent en el poema certes inhabilitats que, en esmenar-ne la tipografia i en puntuar-lo, són posades encara més de relleu i esdevenen menys perdonables perquè entren en un circuit diferent, que és el de la normativa escrita. No és que jo ara m'insurgeixi contra aquesta, que he respectat i he acatat sempre, per pura disciplina, encara que en alguns punts m'engavanyi una mica, però crec que comprendre i estimar Salvat-Papasseit és, en alguns casos, com en aquest, comprendre'l en el seu món, en el seu primitivisme lingüístic, que ha estat, en bona part, el nostre primitivisme, en el qual no podíem romandre, però del qual tampoc no podem renegar sense desconèixer, en fer-ho, la nostra idiosincràsia. Sens dubte la batalla principal del Noucentisme fou aquesta. Contra les boires nòrdiques i contra la imprecisió del llenguatge calien la llum mediterrània i la normativa lingüística. Però alerta!, no pas com un final, no pas com una arribada, sinó com un mitjà per a anar més endavant.

Sortosament, Carles Riba escriurà, al cap d'uns anys, uns quants poemes sense puntuació, compresos en la seva suite *Per una sola veu*. Era reconèixer que en l'empresa de Salvat-Papasseit hi havia quelcom que mereixia ser tingut en compte i no ser descartat tan prematurament. Riba usà aquesta, diguem-ne, llicència, després de passar per la normativa més estricta i després de sotmetre-s'hi del tot. Però en els poemes esmentats, si bé la vena auditiva va més enllà encara que la de Salvat-Papasseit, la part plàstica o tipogràfica ha deixat de comptar-hi. Som en un món molt més intel·lectual. Riba realitza, en aquests poemes, un esforç per anar més enllà del Noucentisme a través d'aquest, per retrobar el món del somni i l'inconscient de la paraula.

El poema de Salvat-Papasseit està integrat, des del punt de vista formal, per tres estrofes,

cadascuna de les quals ens situa en un pla diferent: el del món de fora, del carrer, el de la llar, ja més interior, més íntim, per desembocar, en l'última estrofa, en el de la nostra consciència.

Les tres estrofes són progressivament aconseguïdes. Els defectes inicials desapareixen del tot en la darrera, gairebé com si tot el poema fos escrit pressentint els últims versos i, encara més, els últims mots.

La primera estrofa del poema és impressionista. El poeta comença fixant-se en unes sensacions que té del llit estant, en despertar, i fixant-les sobre el paper. Són sensacions que corresponen a la imatgeria d'un barri vell i més aviat pobre de la ciutat. La segona estrofa és descriptiva, però ja hem passat del carrer a l'interior de la casa. La tercera estrofa, enllaçant directament amb la segona, s'inicia amb el mot amb què aquella s'acaba i ens introdueix en la intimitat de cadascú. És una evocació anticipada del dinar de Nadal, durant el qual, el poeta i els seus, com moltes famílies del país, oblidaran, per un moment, la seva condició, la seva pobresa. Això s'esdevindrà, precisament, quan Jesús ja serà nat o quan, a causa d'aquest àpat, ens adonarem que ja és nat. Fixeu-vos-hi bé: ens n'adonarem menjant, gràcies al menjar. Gràcies, diguem-ho d'una vegada, a un acte que més aviat sembla pagà. I aquesta falta de cristianisme s'introduirà d'esquitllentes, subrepticiament, com una acusació, a l'hora més delectable de l'àpat, en el moment de les postres. Aleshores Jesús mirarà els comensals un per un, i tots a la vegada, car per tal que ens pugui mirar tots a la vegada cal que la seva presència s'hagi interferit entre comensal i comensal; que sigui, per tant, omnipresent. I aquest àpat, que semblava un acte joïós, per a celebrar un esdeveniment joïós, ocasionarà ja el primer plor en aquest nou nat, car després d'haver-nos adreçat aquella mirada arrencarà a plorar. ¿Per què a plorar? La clau del poema rau en aquests mots finals, amb els quals Salvat s'endinsa amb un filaberquí en les nostres fibres de cristians per dir-nos que no ho som de debò, perquè nosaltres, pobres, també quan podem, fem com els arbres, fem com tots els homes, oblidem els altres pobres. Es posarà a plorar perquè, en mirar-nos, haurà penetrat en el fons últim de la nostra consciència i ens haurà descobert la nostra trista condició humana.

No sé si les generacions actuals llegeixen gaire aquest poema, si el tenen present, si és un element cultural de pes com ho ha estat per a moltes generacions de catalans creients o no creients. La societat de consum més aviat ens distreu d'aquests esquemes, els treu importància o obté que els desatenguem. Vull creure que darrera aquesta façana enganyosa encara hi batega, d'una manera o d'una altra, aquell món entranyable i aquell Nadal que Salvat-Papasseit ens ha llegat a través del seu poema.

JOSEP PALAU I FABRE

Desembre del 1986

(Publicat a *Quaderns inèdits de l'Alquimista*, 1991)

JORDI DOMÈNECH

POESIES

*Cuina de can
Cladelles, a
Palau-Solità.*

Les flames no il·luminen; delineen
i atien la foscor. Se sent el pòsit
d'una cultura morta. L'esclerosi.
El ritual autòfag d'un banquet
de paraules: escó, pa, oli, brases,
clemàstics, vi, religió. Poder.
Vénen els gossos, em llepen les mans
i s'ajeuen a terra. Les esquenes,
platejades, es toquen. Diamants
per marcar una navalla: la fugida.

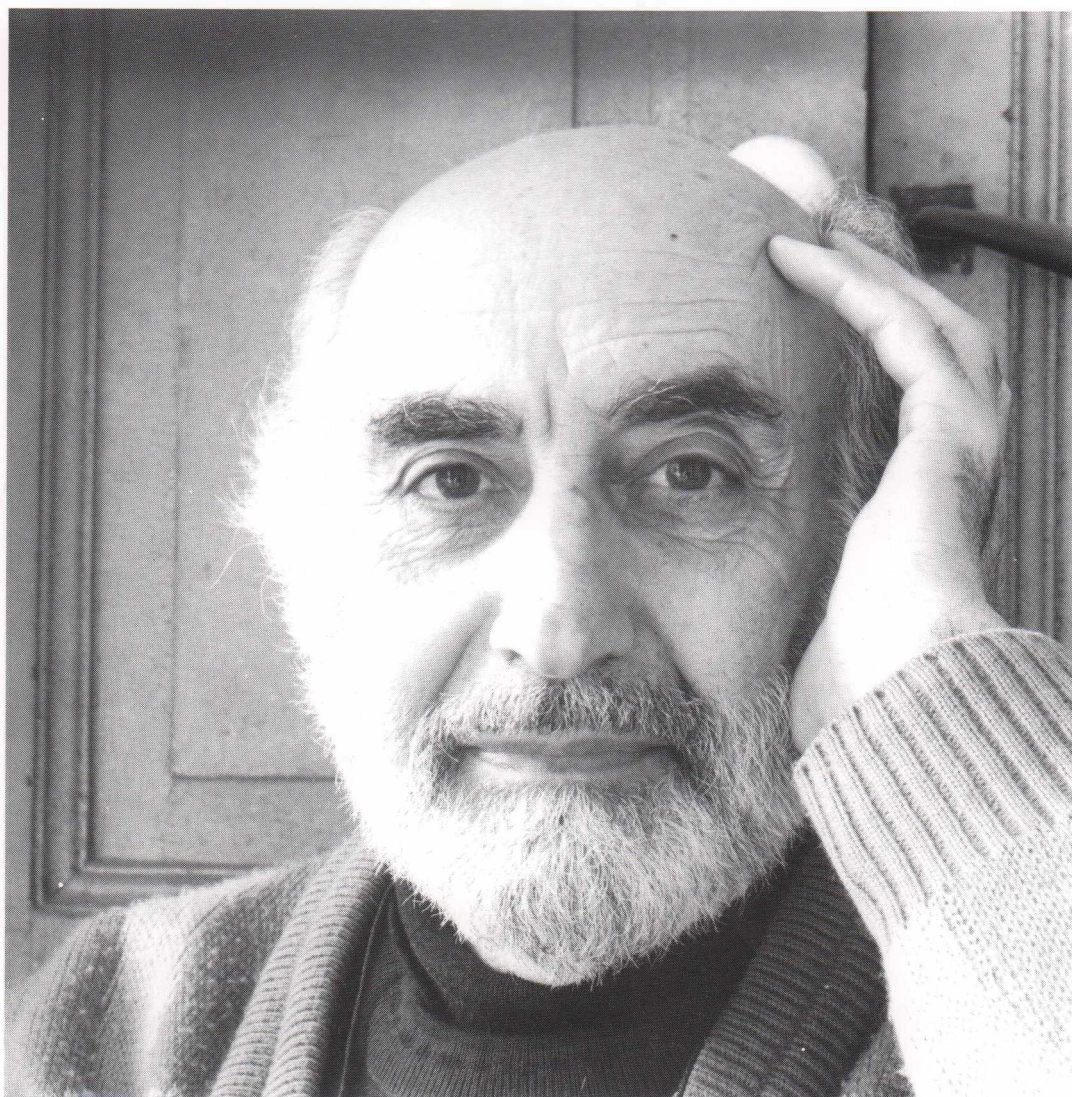
*Restes de casa
amb mosaic
hel·lenístic,
a Empúries.*

Travessa el son reptant del blanc al negre
i es refugia sota el mur. Les veus.
Exterminada plataforma on
cova l'astut terror de la raó.
Obra en diagonal que el sol projecta
al paviment musiu (i el divideix
en dos triangles). Horitzó. Vermell
de la sanefa. Sento la humitat
als límits de la crònica. M'ajupo,
dono la boca a l'escurçó de vidre.

*Reixa de la
clausura, a
Santa Maria
de Vallbona.*

El ferro divideix l'espai en tantes
parts com observadors. Duc els estigmes
per les lloses gastades. Se m'acosta
el reconeixement: una clarícia
el déu androgin, l'anticòs, la forma
que avança entre els barrots. I l'engonal
en tensió com la llum a través
dels vitralls. El desig. La violència
d'un cant monòdic: l'elevació
d'un olisbe de marbre. Cor i llengua.

JOSEP PALAU I FABRE, L'ALQUIMISTA

Josep Palau i Fabre (Foto: Toni Vidal)

Josep Palau i Fabre va néixer a Barcelona el 21 d'abril de 1917. Aquest any celebra doncs el seu 75è aniversari, una data que ha passat inadvertida a totes les nostres institucions i que l'ha trobat treballant incansablement —com sempre— en la seva gran passió: estudiar l'obra de Picasso.

Ha escrit més de quaranta llibres de tota mena: poesia, assaig, conte, teatre, traducció. En tots ells hi trobem present la poesia, perquè Palau i Fabre defuig la idea noucentista de creure que la poesia només es troba dins d'un poema, també n'hi pot haver en un conte, en un assaig o en una obra de teatre, o fins i tot quan escriu algun dels catorze llibres que ha editat sobre Picasso, a qui considera el pintor amb una major càrrega poètica i sobre el qual és considerat una de les primeres autoritats mundials.

Vostè, pel que hem llegit, diu que no guarda un bon record dels seus primers anys d'infantesa...

—No m'agrada gaire parlar d'aquest tema perquè vaig estar internat sis anys al col·legi dels *hermanos* de la Bonanova i m'ho vaig passar molt malament. Sort que el meu pare, que era pintor, se'n va adonar i me'n va treure.

—Als catorze anys es posa malalt i durant la convalescència li cau a les mans el *Hamlet* de Shakespeare, que li causa una forta impressió...

—Sí, perquè heu de pensar que en aquella època la disciplina en un col·legi religiós era molt rigorosa, amb missa i comunió diàries i rosari cada vespre, i a l'hora de dinar, abans de deixar-nos parlar, hi havia la lectura de la vida del sant del dia. És clar, en aquest ambient tan tancat quan et cau el *Hamlet* a les mans tot se't desballesta, tot aquell món s'ensorra perquè a *Hamlet* hi ha interrogants metafísics sobre el més enllà, sobre el suïcidi, sobre el destí de l'ànima... Allò va ser una caiguda de cavall estrepitosa i, és clar, vaig tornar als *hermanos* ateu i revolucionari, que es deia aleshores, i amb el desig de sortir-ne com més aviat millor.

—Després acaba els estudis secundaris a l'Institut Tècnic Eulàlia i decideix dedicar-se de ple a la literatura...

—Ah, sí, sí, jo, a l'igual que Salvat-Papasseit i altres, no em vaig sentir mai universitari. Tant és així que a l'acabar el batxillerat, juntament amb en Manuel Cruells (que posteriorment va ser dirigent d'Estat Català i del Front Nacional), vaig anar com a auditor, a una classe de Carles Riba i de Manuel de Montoliu, a l'aleshores Universitat Autònoma de Barcelona, l'any 35, i vaig decidir que allò no era el meu camí. Jo tenia una idea de l'escriptor més similar a la de l'artista plàstic, que viu amb una certa bohèmia, malgrat que hagi fet un parell de cursos a la Llotja. Per a mi la Llotja havien estat els cursos a l'Institut Tècnic i creia que ja en tenia prou. Per això la Universitat no m'interessava. Ara es dona la paradoxa que després de la guerra jo vaig ser un dels fundadors dels Estudis Universitaris Catalans, que van ser una pedra de toc de la represa cultural del país i per on van passar tots aquells qui després han estat els quadres dirigents necessaris per salvar el país de la destrucció franquista.

—L'any 44 funda la revista Poesia, la primera editada a Catalunya després de la Guerra Civil...

—Sí, jo m'adono que en aquella època feia falta un element de connexió entre els escriptors catalans, i les revistes sempre han fet aquesta funció. Era una mica rudimentària i només tenia quatre pàgines, excepte dos números que els vam fer de vuit pàgines. S'editava en la més rigorosa clandestinitat. El paper estava racionat i per comprar-ne havies de demanar un permís i explicar per a quina obra era destinat. Es donava la paradoxa que l'únic paper que no estava racionat era el paper de fil de la casa Guarro, i aquest va ser doncs el que vam utilitzar per editar la nostra revista.

En ella hi participen els escriptors i poetes d'aquella època, Marià Manent, Rosa Leveroni, López Picó, Josep M. de Sagarra, Carles Riba, Joan Triadú, J. V. Foix, Salvador Espriu i molts altres. Com a anècdota us diré que encara guardo l'original, escrit de pròpia mà, del famós

poema de J. V. Foix «És quan dormo que hi veig clar».

També hi vaig publicar moltes traduccions de poetes francesos, ja que jo volia que la revista no fos una cosa tancada en si mateixa sinó oberta a totes les cultures i a les arts plàstiques, i en alguns números hi ha fins i tot dibuixos de Miró, Obiols, Rebull, Sunyer...

—Amb la perspectiva que donen els anys, ¿com veu ara les figures mítiques d'aquella generació, Riba, Sagarra, Foix, Pla...?

—Home, amb el temps la perspectiva canvia i ara veus coses que abans no veies. La meua generació va sentir una admiració gairebé incondicional per en Riba. L'any 1935 és quan esclata i s'admira la seva obra, i, a causa de la seva posició durant la Guerra Civil, la seva persona pren un gran relleu, això va fer, per exemple, que la figura d'en Sagarra quedés molt menystinguda. En canvi jo ara en rellegir Sagarra m'adono que possiblement sigui el poeta més popular de Catalunya, tant o més que Verdaguier, que ho és per les seves cançons, però els poemes èpics avui dia estan més lluny del poble que no *El comte Arnau* d'en Sagarra, que és un gran poeta.

Jo vaig ser el primer a reivindicar el teatre d'en Sagarra en una conferència que vaig fer a l'Ateneu fa set o vuit anys i que va ser publicada en la revista de l'entitat.

En Pla, als anys quaranta, ens era a tots bastant antipàtic. D'ell es deia que havia fet espionatge a favor d'en Franco i que s'hi havia passat tranquil·lament. Donava la sensació que la cultura catalana tant se li'n fotia... I, a més, va escriure la *Historia de la Segunda República Española*. Això va durar sis o set anys. Després va anar fent el tomb cap a les nostres lletres coincidint amb la meua anada a París...

Ara en rellegir-lo, sobretot *El quadern gris*, t'adones que és un gran prosista. Jo no diria que és un gran escriptor sinó un gran prosista, que és diferent. No és un gran escriptor perquè no té una visió del món universal sinó localista; molt adherit a la terra, amb pàgines meravelloses, no cal dir-ho, però jo no en tinc la visió d'alguns que el consideren el gran escriptor català del segle xx. Com a memorialista té el defecte que tira molt al dret, no te'n pots confiar gaire de les dades que et dona perquè o bé les treu d'algú o bé hi posa només el que li convé a ell.

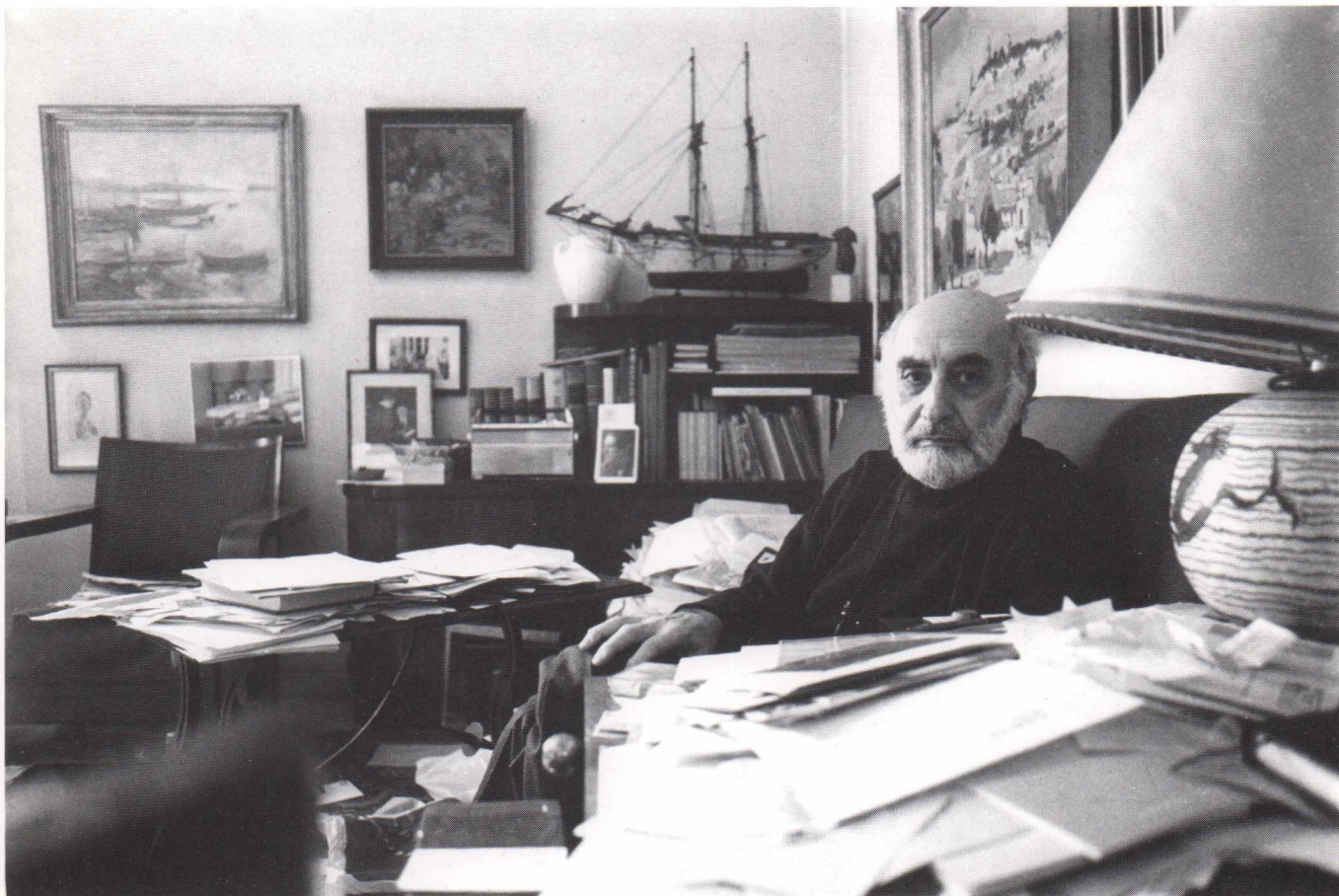
—L'any 1952 publica els Poemes de l'alquimista, un recull de cinc llibres amb alguns poemes escrits ja l'any 1936. Posteriorment han aparegut els Nous quaderns de l'alquimista i l'any passat els Quaderns inèdits de l'alquimista. ¿Què és per a vostè l'alquímia?

—Jo crec que tota poesia és alquímia. Quan un poeta escriu un poema, per més que en ell hi hagi unes intencions, aquestes s'hi barregen d'una manera que no pot controlar del tot: hi ha la música, la paraula, el lèxic, les emocions, la raó, les imatges... L'alquímia és la barreja de tot això a l'espera d'aconseguir-ne un resultat. És un procés diferent de la física i la química.

Tot poeta és en el fons un alquimista, el que passa és que en el segle xx hem vist el nostre passat d'homes d'una manera objectiva.

En els *Poemes de l'alquimista* jo sóc conscient d'aquestes barreges que es fan a dintre meu i encara que les vulgui organitzar, sempre hi ha elements que em desborden o que no puc controlar. Per tant hi ha una alquímia.

Josep Palau i Fabre en l'interior de casa seva. (Foto: Joan Corominas)

—L'any 1946 comença a estudiar l'obra de Picasso, una passió que li durarà fins als nostres dies...

—Bé, jo en Picasso el coneixia de molt abans perquè el meu pare era pintor, com ja he dit, i això fa que de petit ja senti parlar a casa d'ell i també de Nonell, Mir, Casas... Picasso ja intrigava la generació del meu pare. Jo me l'agafo com un enigma que vull desxifrar. El considero un fenomen únic en la història de la humanitat, i com més el treballlo més me n'adono. No es pot comparar amb res. És un home que a vegades sembla que segueixi una línia però a l'endemà mateix torna enrera, cap a un cert classicisme, o es torna surrealista. És un home d'una llibertat i d'una disponibilitat total, com un infant.

Jo he escrit catorze llibres sobre Picasso i abans d'anar-me'n d'aquest món m'agradaria enllestir-ne l'últim que estic fent en què estudio l'obra picassiana de l'any 1917 al 1926, que és un període que ningú en tot el món ha estudiat detingudament. El meu llibre serà una novetat absoluta perquè no n'hi ha cap altre que estudiï aquests anys. I, és clar, si això es publica en català, i, quan es tradueixi a altres llengües, es diu que ha estat traduït del català, em penso que serà un servei que hauré fet a la nostra cultura. Perquè, és clar, que una cultura faci una cosa així suposa moltes coses: una evolució en la llengua, en les impremtes, en els redactors i correctors... en tot.

—Aquests anys també devia començar a conèixer Dalí i Miró...

—Sí, però no tant com en Picasso. Vaig tenir la sort que la revista *D'ací d'allà* va publicar l'any 35 un núme-

ro dedicat a l'art contemporari, que em va obrir noves perspectives, per això vaig anar a veure en Miró, perquè em deixés alguns dels seus dibuixos per a la revista *Poesia*. Dels vint números que en van sortir hi ha tres dibuixos d'en Miró.

Hi va haver gent que va reaccionar molt malament davant d'aquells dibuixos, primer perquè la revista no els agradava, a causa d'alguns poemes eròtics meus, i quan van veure els dibuixos de Miró van creure que allò ja era una presa de pèl.

La clandestinitat doncs era una cosa molt limitada, no només per ella mateixa sinó que també l'ambient artístic i cultural era molt tancat. Penseu que Miró va trigar molt a ser acceptat per la societat catalana fins al punt que ell va arribar a no voler saber res de Catalunya. Va ser gràcies al seu amic Prats que va acceptar de fer la Fundació. Creia que no hi havia res a fer en el país. Per això se'n va anar a viure a Mallorca, disgustat per la poca acceptació que trobava en molta part de la societat nostra. Penseu que la revista *Art*, patrocinada per la Generalitat abans de la guerra, no publica res de Picasso modern, ni de Dalí ni de Miró ni fins i tot d'en González. Hi surten una cinquantena d'artistes del país però cap dels que començaven a tenir ressò internacional... Hi havia una dicotomia. El noucentisme hi contribuïa i també el puritanisme de la burgesia catalana.

—Vostè és autor de diversos llibres de contes...

—Sí, n'he publicat quatre, *Contes despullats*, *Amb noms de dona*, *La tesi doctoral del diable* i *Un saló que cami-*

na. Em penso que seran reunits aviat en un sol volum juntament amb tres contes més inèdits.

—*I també de teatre...*

—El teatre és el parent pobre de la meva obra. Hi he estat bastant de pega. L'única obra meva que va tenir un cert èxit és *L'Homenatge a Picasso* que es va estrenar a la Cova del Drac l'any 1971. Quan es va voler passar al Poliorama per poder arribar a més gent la censura el va prohibir radicalment, sense cap explicació. Ja estava tot preparat, ens trobàvem al vestíbul amb la Carme Sansa i altres actors per mirar què havíem de fer quan arriba el censor i ens diu: «Hablen de otra cosa». Així mateix.

A mi el que em dol és que amb la represa del país aquesta obra no s'hagi tornat a representar més. Jo penso que en el meu teatre hi ha tanta poesia com en els meus poemes.

—*I quins són els poetes que més l'han influït?*

—Sense cap dubte Baudelaire i Rimbaud. D'aquest últim en vaig traduir fa molts anys les *Il·luminacions* i *Una temporada a l'infern* que ara s'han reeditat amb motiu del seu centenari. Penso que també és visible en la meva poesia la influència d'Ausiàs March, a qui he traduït al francès. Les úniques traduccions al francès, en vers francès, les he fetes jo. Ramon Llull també em va marcar molt, ja des de la infantesa, de l'Institut Tècnic.

—*Vostè que coneix a fons la literatura francesa i també altres cultures, considera que la nostra literatura té gaire pes en el panorama europeu?*

—Jo crec que la nostra poesia és de gran vàlua, però s'ha de tenir en compte que avui dia els gèneres que arriben als sectors més amplis de la societat són la novel·la i el teatre, no pas la poesia, que és a tot arreu molt minoritària. I és clar la nostra novel·la i el nostre teatre no estan a l'altura de la poesia. Això fa que encara quedem en un segon rengle.

—*Pel que es veu, la preocupació pel país i per la llengua catalana vostè l'ha tinguda sempre...*

—Sí, sobretot d'ençà de la guerra civil, que me la va aguditzar. Abans de la guerra jo era plurilingüe i plurinacional perquè el meu avi era francès i com que m'atreia molt París, sobretot a causa de Picasso, podria haver passat —no se sap mai— que jo als vint anys hagués anat a París i m'hi hagués quedat per sempre i a hores d'ara jo hauria estat un escriptor en llengua francesa. Ara bé, en veure que a causa de la guerra civil un petit país és perseguit d'una forma injusta i cruel fins a les seves arrels, sense haver fet cap pecat, perquè una llengua no fa mai cap pecat, aleshores això és el que va fer que tot el que jo tinc de quixotesca vagi sublevar, i per aquest motiu tot el que he escrit, a excepció d'algun petit article testimonial, ha estat en llengua catalana.

—*I vostè ara com veu el futur del català, del qual tant se'n parla últimament...*

—El veig problemàtic. No tinc elements necessaris per poder donar un judici clarivident perquè visc, a causa de l'edat i de la feina tremenda que em dona estudiar l'obra picassiana, una mica retret a casa meva, però ho veig encara complicat. Abans de la guerra, a Catalunya, a part dels diaris *La Vanguardia*, *El Noticiero* i *El Diluvio*, que s'editaven en castellà, n'hi havia molts més en català: *La Veu de Catalunya*, *La Publicitat*, *La Humanitat*, *El Matí...* amb uns tiratges iguals o superiors als castellans. Per tant haver viscut allò i comparar-ho amb l'actualitat, on només hi ha dos diaris catalans l'*Avui* i el *Diari de Barcelona* amb uns tiratges petits, fins que això no s'equilibri, ho veuré deficitari.

Barcelona és actualment una ciutat molt castellanitzada i no veig que en aquests dotze anys que diuen que portem de normalització s'hagi avançat prou. Si fa no fa els dos diaris catalans que he esmentat abans tiren el mateix nombre d'exemplars ara que fa deu anys, mentre això no creixi ho veuré malament.

Hi ha un cert provincianisme en això. Encara conec molts catalans i catalanistes que em diuen: «És que *El País* m'informa millor...» Amb aquest principi, doncs, ningú no hauria de comprar cap diari català... I aleshores encara hi hauria menys diaris. Aquest criteri, que això depèn de nosaltres mateixos, no s'acaba d'acceptar. Si cada lector s'ho imposés, els diaris catalans tindrien més diners per millorar el seu producte. I és que la consciència nacional dels catalans no és íntegra.

Catalunya és un país bla, potser per ser mediterrani, amb un clima benigne. El clima determina molt. Quan surt el sol ens dona la sensació que tot ja està fet. Els alemanys, ¿per què són tan disciplinats? perquè o es disciplinen o es moren de fred i de fam a causa del seu clima tan dur. En canvi aquí, sense arribar a l'apatia d'Andalusia, no hi ha dubte que la influència del Mediterrani ens ajuda a adormir-nos una mica.

Per altra banda aquestes campanyes que en diuen de «normalització» jo crec que són de «anormalització» perquè un país té dret a reprendre la seva llengua al cent per cent. Això és el normal. El fet que si trepitges l'ull de poll del teu veí, que t'ha estat masegant, es pugui queixar de seguida i tu durant tres-cents anys no t'hagis pogut queixar, això per a mi no és «normalització». Jo crec en la gent i penso que si als immigrants se'ls expliqués bé això, ho comprendrien. Hi hauria algú amb mala llet que no ho voldria entendre, però la immensa majoria sí que ho faria. Si no cregués això em consideraria molt fotut perquè voldria dir que no crec en l'home. Jo encara tinc l'esperança que, malgrat tot, la gent, l'immigrant, s'adoni que ell, a vegades sense voler, serveix el feixisme i les forces opressores de Catalunya i es passi al català.

JOSEP RAMON RECORDÀ
Barcelona, 17 d'octubre de 1992

JACINT TORRENTS

APUNT DE PROVENÇA

Pertanyo a aquella mena de viatgers que, de tant en tant, retorna indefectiblement als llocs que més li han agradat. Em plau de repetir, al cap d'uns anys, camins ja trepitjats. I tornar a sentir olors antigues, percebre de nou el batec de certes ciutats o deixar-me endur altra vegada per l'èxtasi ingenu davant determinats paratges.

En qüestió de viatges, doncs, he anat teixint una personal i petita mitologia: el Conflent de l'abat Oliba i la regió del llac de Como, l'Úmbria de sant Francesc, algunes ribes del Cantàbric, la Provença de Mistral, Daudet i Van Gogh, i, de París, el Barri Llatí. Són llocs que han estat cabdals per a la meva descoberta del món.

Abans dels vint anys hi vaig fixar una mena d'arrels. I de sempre m'han ajudat a sentir-me membre d'un món un pèl més ample que el que marca l'estricta filiació del Registre Civil. Amb aquests llocs mantinc una mena d'amor instintiu i pur. Un amor que pertany als ritus iniciàtics i de traspàs al món dels adults. Un enamoriscament que, amb el pas del temps, ha esdevingut estimació càlida i corresposta. És per aquest motiu que, d'anys a panys, m'hi deixo caure, com qui ret visita a una tieta llunyana.

Un d'aquests indrets és la Provença. Jo aconsellaria el viatge a Provença a tothom qui volgués sortir del niu i fer el primer vol. Si es conformava a no seguir les grans rutes turístiques, trobaria, a poques hores de casa, un petit paradís de civilització i de paisatge, fet a la mesura de l'home. És a dir, lliure, còmode, tranquil, habitat per gents obertes i mediterrànies, on regnen l'ordre, l'harmonia i la bellesa.

«De Provença, l'aire, els camps, qui del cor et va esborrar?», canta Germont al seu fill Alfredo a *La Traviata*. «Tot aquest bell paisatge provençal només viu per a la llum», escriu Alphonse Daudet a les delicioses *Lettres de mon moulin*. Cert, són inoblidables l'aire, els camps i la llum de Provença. El cel d'aquest país gaudeix d'una lluminositat irrepetible i privilegiada. L'aire que esbandeix la immensa plana, quan no és el mestral, té una suavitat balsàmica. I, bona part de l'any, el sol estén fines pinzellades d'or sobre els conreus i les vinyes. Un esperit àvid i un ull golut no es cansarien mai d'admirar la glòria d'aquest jardí.

Arribat de nou a Provença, m'instal·lo a la vila d'Arles, polida i endreçada, a la vora del Roine. Volto i repasso la plaça de la República, la catedral de sant Tròfim, les Arenes romanes. M'encanto en silenci davant el curs assossegat del riu més bell de França. Tafanejo els aparadors de les botigues de robes provençals. M'aturo a les fruïteres. No hi ha res més excitant per als sentits que la botiga d'un verdulaire d'Arles: pebrots llunts, préssecs molsuts i vellutats, manats d'espàrrecs gruixudíssims, melonets minúsculs, ametllons tendres, caixes de cireres i de moscatell, rastelleres de cabeces d'all, rams d'espígol blau... I la mestressa, amb davantal de randes, que saluda els parroquians: *A bientôt, monsieur-dame!*

Cap al tard, m'assec a la terrassa d'una cafeteria del boulevard des Lices, que ressegueix les muralles antigues. Sota tendals pomposos, hi ha butaques de vímet, encoixinades, i de cadires de boga. Observo la gent que es passeja. Diu *Le Méridional* d'avui que no hi ha gaire turisme. Jo forasterejo d'una forma discreta, com qui no vol destorbar. En aquesta hora vesprejant, creix l'animació, però no es perd la placidesa. Són evidents els símptomes d'un grau elevat de civilització: la gent no parla en veu alta, els nens no marranegen ni ploren en públic, i —tot i la gran abundància de gossos amb amo— no es veu enlloc cap deposició canina. ¿Què més es pot demanar quan trobes al bell mig de la vida aquests nivells de silenci, de respecte i de netedat?

He anat fent tombs per la regió i cada vespre he tornat al boulevard. L'alegria dels arlesians —oh, sor-

presa!— esclata de sobte amb les festes de la *Pegoulado*. Durant tres dies, gairebé tothom es vestirà amb el vestit tradicional. Hi haurà desfilades, bandes de música, danses populars. Hi acuden sardanistes d'Amèlia dels Banys, corsos d'Ajaccio, i un estol de grups de tota la Provença. El punt de trobada és el boulevard. Jo m'afegeixo amb joia a la corrua i la festa acaba a les Arenes.

A les Arenes, danses, cants, cavalcades focs d'artifici. I l'himne de Provença, que va escriure Frederic Mistral. Onegen pertot banderes quadribarrades, que són seus, també els nostres colors. I quedes corprès de trobar-te dins un gran circ romà, on més de vint mil persones canten a peu dret:

*Provençals, veieu la copa,
la que ens ve dels catalans.
Au, beguem a gola xopa
nostre vi, car som germans.*

*Per la glòria d'eixa terra
que ha junyit les nostres mans,
catalans del pla o la serra,
catalans tots, car som germans.*

«La Coupo Santo» fou escrita en agraïment als catalans, pel recolzament que donàrem a la seva Renaixença i a les esperances que tenien de ser reconeguts com a nació. Víctor Balaguer, que presidia els Jocs Florals de Barcelona el 1868, els regalà una copa, adquirida mitjançant pública subscripció. Aquell any els poetes occitans vingueren a Catalunya. Gràcies a la poesia, dues nacions que renaixien es donaven la mà. Avui encara se succeeixen encontres de poetes de les dues llengües.

Malauradament, la Renaixença occitana —tot i la institució del Felibritge i el gran treball lingüístic de Mistral i els seus amics— no va obtenir el recolzament dels polítics. Hi va haver pors, malentesos amb els catalans, fortes pressions des de París, desertió del poble. Els signes d'identitat i la consciència de país se sostenen avui en el manteniment de folklore per damunt de tot.

A Arles, Mistral va fundar el *Museon Arlaten*. És un gran casal on s'amunteguen caòticament tot de materials etnològics de la vida provençal. La documentació és polsosa i, més que un museu, sembla un magatzem de restes culturals. Si salvem la Vall d'Aran i algun altre reducte, l'occità no té gairebé vida ni presència pública. El panorama no és gens falaguer.

Els provençals, però, s'estimen el seu país, en un grau i amb una eficàcia superiors a com nosaltres podem estimar el nostre. Aquesta regió conserva intacta tota la bellesa que podem llegir en els escrits de Mistral i de Daudet, de fa més de cent anys. O en els de Puig i Ferreter i de Josep Pla, que hi feren estades.

Aneu, si us ve de gust, a Saint-Rémy, on Van Gogh s'embriagà de gira-sols fins a la mort. A cada altar del monestir de Saint-Paul de Mausole, on s'hostatjà, hi trobareu humils i esclatants rams de gira-sols, que li fan homenatge. Enfileu-vos a les altes torres del castell de Tarascó, ran del Roine, des d'on es domina una immensa plana. O perdeu-vos tota una jornada per la Camarga —cent quilòmetres de costa. Escolteu-hi el silenci que planeja vora estanys d'aigües aturades, voltats de ginestars i d'estepes on pasturen els toros i els cavalls.

Si mai heu tingut una flaca per Petrarca, és d'obligat precepte que passeu per la Fontaine-de-Vaucluse. Aquí es diu que veié i idealitzà la seva Laura poètica. Quinze anys hi visqué el poeta d'Arezzo. En una casa ran de la roca, vora la verdor que fertilitzen les aigües del Sorgues. I no gaire més amunt del vell molí de paper, brolla, de la mateixa pedra, aquest rierol sedant i màgic. Visiteu, també, Nîmes, Orange, Carpentras, capitals d'una pagesia molt rica, ciutats carregades d'història des de la romanització, l'edat mitjana, la reforma i la resistència. Ciutats d'un urbanisme respectuós, harmònic, sense disbarats arquitectònics.

I no us perdéssiu pas Avinyó, la ciutat del papes. A l'estiu és seu d'un festival de teatre molt important, i els carrers esdevenen un immens escenari. Pel preu d'un cafè a la plaça del Rellotge teniu una diversió assegurada durant hores. A l'altra banda del riu, la gran cartoixa de Vall de Benedicció va essent adaptada a noves necessitats culturals, decaigut l'ús religiós.

Si voleu, però, fugir del brogit, us heu de retirar a Sénanque. Els monjos del Cistell —blancs, pagesos i austers— han recuperat l'antic monestir. Tot baixant cap a la vall, des de Gordes, rebreu un impacte fortíssim: el conreu de l'espígol vesteix el sòl d'un blau fortíssim, violaci, damunt del qual planeja la bonior de les abelles. Les perfumeries franceses de més prestigi recullen l'espígol en els camps blaus de l'alta Provença. L'essència de lacanda que fan és un perfum de bosc, sec, agut, espurnejant com un vi d'agulla.

Ho haureu vist tot? No, ni molt menys. Hauríeu d'anar, encara, fins a Vauvernagues, prop d'Ais de Provença, on reposa Picasso, sota la muntanya blanca de Santa Victòria. O fer les Alpilles, esquitxades de poblets de muntanya, quietes, tranquils, on s'escampen masos i xiprers. I és obligatori pujar a les Baus, paratge mític, fantasmagòric, carregat d'història. I tantes altres coses.

Quan marxo de Provença, ho faig amb un punt d'enveja i de recança. Enveja perquè és un país vital i mediterrani com el nostre, però matisat pel cartesianisme francès, és a dir per l'ordre mental, que es trasllueix en tots els aspectes de la vida; alegria de viure i respecte als altres; paisatge eufòric perfectament organitzat; una cultura que salva la natura.

I marxo amb recança, perquè una arlesiana vestida de festa m'ha dit: «Vosaltres, els catalans, sempre ens heu ajudat, us tenim en gran estima». I jo penso que hi ha un gran oblit a casa nostra sobre aquesta terra. Entre valors que s'enduu aigua avall la decadència del món occidental, hi ha la germanor i la simpatia entre els pobles. A Provença hi tenim arrels. I jo, en particular, hi tinc un lloc de retorn entranyable.

ENTREVISTA A MARIA TERESA BERENGUERAS

Maria Teresa Berengueras llegint el pregó de la Festa Major

Maria Teresa Berengueras, la popular «Terebere», va ser l'encarregada de llegir el pregó de la Festa Major de Castellà d'aquest 1992, tan ple d'esdeveniments històrics.

Molts la coneixen per les seves aparicions a la petita pantalla, en el programa Com a casa de TV3 que la temporada passada presentava la Maria Pau Huguet, totes les tardes laborables. També molts la reconeixen pels seus articles a la premsa del cor i pels seus comentaris a Catalunya Ràdio. El que força gent, però, no deu saber és que la Maria Teresa Berengueras va néixer a Castellà i que els seus primers passos periodístics els va fer escrivint a Forja i fent de corresponsal de Castellà d'El Correo Catalán.

Precisament aquesta és la nostra primera pregunta: ¿Quins records tens d'aquella època? ¿Què en destacades?

—Uf! ja fa molts anys d'això. Aquells anys els recordo amb nostàlgia, per la il·lusió que hi posàvem a fer la *Forja* setmana rera setmana, i perquè tots érem amics. El pas a *El Correo Catalán*, va significar prendre's les coses amb més serietat. Va ser una època molt més dura, més professional, però no tan fascinant.

—¿Consideres que el *Castellar d'avui* és molt diferent del d'aleshores? ¿Encara hi estàs vinculada?

—Poc o molt continuo vinculada a *Castellar* perquè aquí hi tinc la meua família.

Penso, com gairebé tothom, que el *Castellar* d'abans era diferent del d'ara i que ha evolucionat, com ho han fet tots els pobles del voltant. Crec que l'evolució ha sigut positiva i que s'han construït edificis que m'agraden i d'altres que no. Si fos corresponsal de *Castellar del Vallès* els continuaria criticant, si bé jo no sóc de les persones que diuen que abans es vivia millor que ara, jo penso que l'evolució i el creixement és propi de l'ésser humà; per això espero que *Castellar* creixi més, però que creixi bé, i que la gent tingui una visió cada cop més ecològica.

—Després de *El Correo Catalán*, ¿on vas anar?

—Després de *El Correo Catalán* no vaig anar enlloc. Jo *El Correo* no el vaig deixar sinó que ells em van deixar a mi. M'explicaré: la gent de *El Correo* em permetien compaginar la feina a la redacció amb altres col·laboracions a la ràdio o en les anomenades revistes del cor: *Lecturas*, *¡Hola!*, *Semana*, *Diez Minutos*, *Indiscreta*, *Papillon*, on una temporada en vaig ser directora, fins el moment que em van cridar a TV3 per col·laborar a l'*Àngel Casas Show*.

Aquells moments van coincidir amb una època de vaques flaques a *El Correo Catalán* i amb canvis de director. Em van acomiadar, però jo vaig fer una reclamació a Magistratura del Treball i em van donar la raó, de manera que durant tres anys jo en vaig ser la propietària de la capçalera fins i tot quan ja l'havien tancat.

—Explican's com eren aquells primes anys de funcionament de TV3...

—Eren molt divertits, les coses que comencen són sempre fascinants, perquè parteixes de zero i has de fer moltes coses amb poques possibilitats i per a mi i per a tots els qui treballàvem a l'*Àngel Casas Show* era un repte. El lloc era petitíssim, un plató de 250 m.², on fèiem un show a l'americana realment inconcebible. Quan vam acabar aquella etapa, treballàvem en un plató de 800 a 1.000 m.² però ja no ens divertíem tant com al principi. No teníem tantes idees ni sentíem tanta passió pel que fèiem...

—Tu has treballat en els tres mitjans de comunicació tradicionals, premsa, ràdio i televisió, amb quin d'ells t'hi sents més còmoda?

—A mi m'agraden tots tres perquè tots formen part

de la meua vida periodística i perquè crec que un periodista ha de saber fer de tot encara que et puguis especialitzar en un tema.

—¿Com t'ho vas fer per entrar a l'espai de TV3 Com a casa? ¿Quina és la teua relació amb la Maria Pau Huguet?

—Jo vaig entrar el dia que el cap de programes de TV3, l'Oleguer Sarsanedas, em va cridar i em va dir: «Tere, ens falta una persona com tu perquè ens faci crònica de societat de les coses que passen a Catalunya».

Jo no volia sortir a la pantalla perquè sempre havia pensat que no havia de donar la cara i perquè creia que no me'n sortiria. Però l'Oleguer em va encoratjar i jo vaig pensar que havia d'actuar amb naturalitat, com si realment la Maria Pau em convidés a prendre cafè a casa seva. I des d'aquell dia la cosa ha funcionat.

Amb la Maria Pau ens entenem molt bé; ja ens coneixíem de fa temps, de manera que més que col·legues ens considerem amigues.

—Sembles especialitzada en els temes de les anomenades revistes del cor. ¿Com és en realitat aquest món?

—És un món ingrat i ple de falses aparences. Has de ser amic de tothom encara que no et caiguin simpàtics. Els has d'anar ensabonant constantment perquè et donin una bona notícia...

—¿Per què no hi ha una jet set catalana?

—Sí que hi és! El que passa és que no en parlem perquè totes les revistes es fan al centre, a Madrid, i a l'igual que en altres temes, només interessa allò que passa a Madrid i no el que succeeix a Catalunya. Per això les revistes no en parlen, malgrat que hi hagi una jet set catalana.

—¿Quin és el català i la catalana més famosos? ¿Són ben rebuts a la resta de l'Estat espanyol?

—Canvien cada dos per tres. En aquests moments la catalana més famosa és la Judit Mascó, la nostra model més internacional, que sempre és ben rebuda a condició que no parli, ja que no agrada com ho fa.

El català més famós en aquests moments, sense cap mena de dubte, és en Joan Antoni Samaranch, tot i que té una trajectòria poc catalanista... Evidentment és ben rebut.

—En general, ¿creus que els catalans, famosos i no famosos, polítics i artistes, són compresos a Madrid?

—El problema no és que no ens entenguin —que tontos no en són— sinó que no ens volen entendre, que és molt diferent. El que passa és que vivim en una democràcia i com que ells presumeixen de demòcrates no tenen més remei que acceptar-nos.

—Deixan's ser una mica xafarders, ¿què ens podries explicar de la Marta Chávarri, la Isabel Preysler, el Julio Iglesias, el príncep Felip, les infantes i la família reial?

—La Marta Chávarri està casada i ben casada i a més enclaustrada a casa, perquè el seu marit és un moro...

La Isabel Preysler també està ben casada amb en Boyer, que té molta marxa, com ella, i com que pel que sembla es satisfan sexualment la cosa funciona, i a més en Boyer li dona tots els diners que ella vol...

Maria Teresa Berengueras

El Julio Iglesias canta i té poder, i a més és adulat constantment quan puja a l'escenari, que és l'única cosa que vol. Les dones que porta només són per retratar...

Pel que fa al príncep Felip i a la Isabel Sartorius, espero que ben aviat es faci oficial el seu prometatge com jo vinc dient des de fa temps; si no fos així m'enfadaria molt...

Dels reis d'Espanya només puc dir que el rei és més divertit que la reina, que és molt monàrquica i vegetariana. Al rei li agrada la vela i navegar... Això és l'únic que en podem dir.

Jo espero que el prometatge de la Isabel Sartorius i el príncep Felip vagi endavant perquè d'una vegada i per totes les infantes es puguin casar ja amb qui vulguin.

—*¿Ens podries donar alguna primícia d'aquest món de les revistes del cor?*

—No tinc cap primícia perquè pensa que avui estic parlant amb tu i demà pot ser que trobin un altre amant de la Sarah Ferguson i això és terrible, o bé que la Isabel Pantoja es casi amb algun desconegut. Pensa que això és imprevisible ¿Qui s'hauria d'imaginar que tindriem una quinzena d'agost tan moguda a la cort

britànica?

—*Parlem, per acabar, del teu pregó de la Festa Major. ¿Quin és el missatge que ens has volgut donar als castellarencs?*

—Quan em van dir de fer el pregó, jo vaig pensar que la gent voldria saber coses de les princeses i dels famosos i que ho havia de lligar amb la meva relació amb Castellar. Jo ara visc a Barcelona, que és on tinc la feina, però continuo pujant a veure la meva família. Tots tenim la nostra pròpia història, les nostres ambicions i frustracions encara que no siguem famosos.

No volia agafar el programa de la Festa Major i dir que era meravellosa amb els seus carrers engalats i amb els seus balls i exposicions. Això ja ho vaig fer quan n'era corresponsal. El que he volgut fer és lligar el món de les princeses amb el món de Castellar, per dir que a tot arreu la gent fa el mateix: riure, plorar, casar-se, divorciar-se, fracassar, triomfar...

—*Moltes gràcies Maria Teresa, i bona Festa Major!*

JOAN ROCAVERT
Castellar, 10 de setembre de 1992

UNA BONA LLIÇÓ

Mònica Plana i Vicenç Altimira en un moment de l'obra

Eugène Ionesco és un escriptor romanès que ha escrit la seva obra en llengua francesa. És un dels màxims representants del teatre de l'absurd, sobretot a causa d'una de les seves obres més celebrades *La cantant calba*, encara avui representada arreu del món per multitud de companyies. L'anomenat «teatre de l'absurd» va representar una opció frontal al teatre realista i naturalista del primer terç del segle XX i reflectia l'ambient desolat que les guerres mundials van causar en els intel·lectuals europeus.

La lliçó és una obra prou representativa de Ionesco que ha arribat a Castellar de la mà de l'Esbart Teatral durant els mesos d'octubre i novembre propassats.

Al meu entendre, l'obra té pocs elements del teatre de l'absurd, ja que la seva linealitat és total, amb un *crescendo* final realment explosiu.

Una noia (Mònica Plana) assisteix a les classes particulars d'un professor (Vicenç Altimira). De seguida la timidesa d'aquest professor es va transformant en agressivitat i imposició d'unes matèries difícils d'assimilar per una alumna jove i amb un nivell intel·lectual baix, que demostra poca atenció i capacitat de concentració da-

vant de l'allau de material que li proporciona el professor que no sap adonar-se de la diferència de formació que hi ha entre tots dos.

La lliçó esdevé angoixant per a l'alumna que es troba bloquejada mentalment davant el mal que li van fent les dents, cosa que provoca que pronuncii malament les frases que li dicta el professor, cada cop més irritat i exaltat per la manca de respostes adequades de l'alumna davant les preguntes tan senzilles que li fa.

El final és realment dramàtic i la tesi de l'obra és que la formació pot acabar, en casos extrems, convertint-se en deformació. L'abús de poder acaba anihilant les persones. Aquesta podria ser una altra de les idees de l'obra, si bé en art les possibles interpretacions — d'una pintura, d'una novel·la, d'un poema o d'una obra de teatre — són tantes com lectors o espectadors hi hagi.

L'obra reflecteix una època no gaire llunyana —la de la nostra infància— en què la frase *la letra con sangre entra* —ho hem de dir en castellà— estava en voga. No pas ara que es dona la paradoxa, sobretot en l'ensenyament mitjà d'aquí i de l'estranger, que hi ha alumnes que s'enfronten a l'aula i al carrer amb els professors, cosa que indica l'«evolució» de l'ensenyament...

Pel que fa al capítol de les interpretacions hem d'esmentar en primer lloc la del Vicenç Altimira, que està francament brillant des del començament, que estrafà la veu amb molt de mèrit, fins a l'escena del punxó, d'un gran dramatisme. El gran encert de l'Altimira està a fer-nos creïble de dalt a baix un personatge complex i enigmàtic. En Vicenç Altimira ha arribat doncs a una maduresa teatral que li permetrà acarar amb seguretat nous reptes, ja que ha demostrat qualitats per afrontar-los. Aquesta maduresa de què parlo encara no ha estat assolida lògicament per la jove Mònica Plana que va començar l'obra amb una cantarella excessivament infantil que provocava en els espectadors riallades fora de to. Tanmateix al final de l'obra acaba evolucionant cap a un dramatisme realment colpidor. En el punt culminant de l'obra, doncs, ens dóna millor les mesures exactes de les seves qualitats interpretatives, que també són moltes.

La Teresa Maria Manyosa, tot voluntat, té un pa-

per molt breu que desenvolupa amb correcció. Malgrat el poc temps que *la criada* és a escena, no és un personatge sobrer ja que esdevé la consciència tranquil·litzadora i crítica del personatge principal: el professor.

La direcció i la traducció han anat a càrrec de Jeroni Oller. La primera ha estat excel·lent, sobretot en el treball d'actors, i pel que fa a la seva adaptació al català és el que trobo més discutible, jo i molta gent: agafar una obra clàssica que transcorre en un país i una època determinada i passar-la al país de l'espectador i a l'actualitat més o menys recent és sempre molt arriscat i discutible. Sovint divideix els crítics i els espectadors en dos bàndols irreconciliables.

Ara bé l'art, la cultura, ¿serien el que són si no permetessin l'experimentació, la recerca i la discussió entre escriptors i lectors, actors i espectadors?

R.

Els tres únics personatges de l'angoixant obra de Ionesco

LLIBRES PUBLICATS DURANT EL 1992

Jacint Torrents, *El segrest d'en Gang*.
 Editorial Cruïlla (Col·lecció
 «El vaixell de vapor», núm. 37) Barcelona, 1991.

Jacint Torrents va néixer a Santa Coloma de Gramenet però resideix a la nostra vila des de fa uns anys. Ha escrit molts contes per a la mainada que han estat publicats a la revista infantil *Cavall Fort*, i un llibre en col·laboració amb en Cesc Serrat, *La cuca japonesa* (editorial La Galera), que ja va per la desena edició i és de lectura obligatòria en alguna escola de Castellar. *El segrest d'en Gang* és el segon llibre adreçat als infants que publica després de 15 anys de silenci editorial.

Jo penso que pot tenir el mateix èxit que l'anterior perquè està molt ben escrit i és distret i alliçonador.

En Gang és un noi ros que va néixer a Àustria on el seu pare, català, feia de professor. La seva mare és vienesa. Ell es diu en realitat Wolfgang, com Mozart, però tots li diuen Gang, que és més curt. No parla gaire el català i els seus amics de Vallbonica, el poble on transcorre l'ac-

ció, se'n riuen mentre n'hi ensenyen. Tot sembla la mar de tranquil però vet aquí que un bon dia la seva àvia quan el va a despertar no el troba, cosa que l'estranya moltíssim perquè en Gang no acostuma a marxar sense avisar els seus pares.

L'àvia demana ajut als veïns i en Màrius, que és qui explica l'acció, aconsegueix reunir tota la colla d'amics: en Quico, en Roger, la Cèlia, en Cis —tots entre sis i nou anys— per tal d'anar-lo a buscar.

Descobreixen que no s'ha perdut ni ha marxat voluntàriament sinó que ha estat segrestat. Utilitzant l'enginy i la valentia aconsegueixen alliberar-lo passant abans per múltiples peripècies.

Al final, el narrador del conte, en Màrius, li ho explica detalladament al seu pare, que és escriptor, perquè en faci una novel·la. Ell no ho veu clar perquè «els lectors d'avui no s'ho creurien. Volen més acció, més violència, més actuació policiaca, més moviment... La vida no és ben bé així com tu la pintes!» (p. 137).

El llibre té doncs un to didàctic que s'estén per tota la narració, en primer lloc pel valor que dona a l'amistat, ja que una colla d'amics són capaços d'unir-se solidàriament per ajudar un component de la colla que és en perill. Després fa una bonica descripció del poble i del país on viu amb una component que avui en diríem ecològica: «No s'haurien d'abandonar mai les masies del nostre país!» (p. 79), refermades amb la idea que tots els homes són germans i que per tant la violència, la injustícia i la manca d'amor s'haurien de desterrar de tots els pobles.

En aquest llibre hi ha doncs, si fa no fa, les mateixes idees cíviques, cultes, sensibles i amables que en Jacint Torrents de tant en tant —massa espaiadament, ai las!— publica a *Forja*. I sempre amb una gran qualitat lingüística on sobresurt l'ús precís i acurat dels adjectius i de les frases fetes i populars. En suma una literatura amable, en aquest cas adreçada als infants però que podem llegir tots els adults amb ganes de passar una estona distreta.

JOSEP RAMON RECORDÀ

Miquel DescLOT, *Llibre de Durham*.
 Editorial Proa (Col·lecció «A tot vent»,
 núm. 302). Barcelona, 1992

El número 4 de la revista ARTILLETRES, corresponent al mes de desembre de 1987, ens va oferir un tast del dietari anomenat *Quadern de Durham*, del poeta Miquel DescLOT, dins de la seva col·laboració habitual. Una de les novetats editorials d'enguany ha estat la publicació del dietari sencer amb el nou títol de *Llibre de Durham*. L'autor segueix la tradició dels poetes catalans moderns com Marià Manent o Tomàs Garcés, escrivint prosa en forma de dietari.

MIGUEL DESCLOT

LLIBRE DE DURHAM

Proa

L'origen d'aquest llibre el trobem el gener del 1982, quan l'autor portava més d'un any treballant a Anglaterra, concretament al Departament de Filologia Hispànica de la Universitat de Durham, «vivint en anglès a casa i al carrer i treballant en castellà al Departament d'Hispaniques de la Universitat» —tal com ens diu en el pròleg del llibre—. El poeta sent la necessitat d'escriure regularment en la seva llengua, estimulat pel curs de literatura catalana que havia d'impartir durant el seu segon any d'estada a Anglaterra. I afegeix en el pròleg: «Encara que no fos ben bé per fer-hi literatura ni per comunicar-me amb ningú. Diguem, doncs, que no em quedava altre remei que encetar un quadern de notes com el que havia omplert a partir del gener del 1970, esperonat llavors per la lectura d'*El quadern gris*.»

En aquest dietari l'autor ens parla sobretot de les seves dèries intel·lectuals: la música i la poesia. Són constants les reflexions sobre l'obra poètica d'autors romànics anglesos i, en menor mesura, comenta l'obra de poetes catalans moderns. També tenen un gran valor per als lectors de poesia i estudiosos de la literatura els fragments que ens parlen de la relació personal que va mantenir l'autor amb els poetes J. V. Foix, Salvador Espriu i principalment, Agustí Bartra amb qui va compartir una bona amistat. Les reflexions i experiències del traductor Miquel DescLOT i les seves relacions amb el corrector de la traducció de la novel·la *Moll Flanders* són unes pàgi-

nes d'un interès notable. En menor mesura ens parla de la seva vida a Durham, de la seva feina a la universitat; ens descriu la ciutat i el paisatge, i tenim molt poques notícies del seu estat d'ànim personal. En definitiva, ens trobem davant d'un dietari de reflexió cultural molt útil per als lectors de poesia.

El lector de literatura memorialista hi trobarà a faltar sovint el contrapunt de la vida quotidiana de l'autor —que apareix poc— al costat de tants referents i reflexions culturals i petits assaigs de poesia i música. Però cadascú és ben lliure d'escriure el que vulgui en un dietari. Tanmateix, els lectors de literatura volem més prosa escrita pels poetes, que sempre demostren ser uns excel·lents prosistes, només cal recordar els noms de Tomàs Garcés, Josep Sebastià Pons, Marià Manent, Salvador Espriu, Josep M. de Sagarra, etc. Aquest llibre n'és un bon model.

SALVADOR PUJOL ARGUDO

L'ART CASTELLARENC

ARTS PLÀSTIQUES I VISUALS

DEL NEOLÍTIC ALS TEMPS PRESENTS

Esteve Prat, *L'art castellarenc*.
Edita Arxiu d'Història de Castellar.
Castellar del Vallès, 1992.

Molts castellarencs no ens havíem adonat que teníem en el nostre poble un patrimoni artístic senzill però valuós, herència viva dels diferents estils artístics de la història de l'art.

L'Esteve Prat i Paz, autor d'aquest llibre, ens proposa un passeig artístic per Castellar per tal de donar a conèixer tot allò que actualment es pot inventariar des d'un punt de vista arquitectònic.

Caldria donar un valor especial a aquest llibre per tres raons molt importants: en primer lloc perquè moltes de les obres d'art que s'hi inclouen no estan catalogades ni inventariades pel Servei del Patrimoni Arquitectònic de la Generalitat, per la Diputació de Barcelona, pel Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya i per l'Ajuntament de Castellar; amb això vull dir que si no fos per aquest recull o catàleg no tindriem constància de quin ha estat l'art castellarenc, a causa dels enderrocaments i dels canvis arquitectònics que es produeixen amb el pas del temps.

En segon lloc aquest llibre aporta una font important de dades per als estudiosos de les arts plàstiques i visuals de Castellar del Vallès, que podrien afegir-se a moltes altres localitats; i finalment cal remarcar que molts de nosaltres, que no som experts en art, podem conèixer les coses més petites i senzilles que tenen un valor artístic, i saber que també ara com abans hi ha bons artistes en el nostre poble.

En definitiva, l'Esteve Prat i Paz ens vol ensenyar en el seu llibre que no només són obres artístiques i importants el Castell i l'ermita de Santa Maria del Puig de la Creu (els únics monuments declarats d'interès històrico-artístic), sinó que també caldria incloure-hi els edificis populars, les arts menors i les arts plàstiques en general.

El llibre *L'art castellarenc. Arts plàstiques i visuals. Del Neolític als temps presents*, editat per l'Arxiu d'Història amb el suport de l'Ajuntament de Castellar i la Caixa de Sabadell ha estat un treball premiat per l'Obra Social de l'esmentada entitat en el concurs d'Estudis i Programes de l'any 1990, cosa que demostra que és un treball ben elaborat; per això cal felicitar l'autor i animar els castellarencs que se'l lleixin, ja que de segur que els agradarà.

GEMMA PERICH

Schachs d'amor.

Edició a cura de **Salvador Juanpere.**

Edita Interserveis Empordà, Figueres 1992.

Don Francí de Castellví, cavaller valencià, que du el joc de Mart, que pren per nom Amor i per ensenya la vermella, repta el poeta Narcís Vinyoles, que juga amb les negres el joc de Venus, pren per nom Glòria i porta l'ensenya verda. Mossèn Fenollar extreu la lliçó moral de la partida-poema. Comença Francí de Castellví: «Lo Rey és rahó / La Reyna, voluntat; / Los Rochs, desigs; / Los Cavalls, laors; Los Orfils, pensaments; / Los Peons, serveys.» I contesta el poeta: «Lo Rey és honor; / La Reyna, belea; / Los Rochs, vergonya; / Los Cavalls desdenys; / Los Orfils, dolços esguarts; / Los peons, cortesies». I s'inicia, a la València del 1400, la partida d'escacs jugada a l'estil modern més antiga que es coneix.

scachs d'amor

Narcís Vinyoles

Castellà

Tribant se a mar / ab vençut / ca de rompan
en fons reu / ab vençut / presentia
ordi ben / de fons / ob non exemple
prenem reu / per Rey / fins presentia
La voluntat / per Reyna / gran presentia
Los pensaments / per Orfils / ob non exemple
Cavalls laors / ab otros / ob non exemple
Reys fin desig / que don la memoria
Peons serveys / pagades pla memoria

Complet

Per veure / veure la fin gloria
veure / ca de rompan / ob non exemple
veure / de fons / ob non exemple
veure / de fons / ob non exemple
Per veure / de fons / ob non exemple
Per veure / de fons / ob non exemple
Per veure / de fons / ob non exemple
Per veure / de fons / ob non exemple

Finollar

Martinet / en fons / ob non exemple
Martinet / en fons / ob non exemple
Martinet / en fons / ob non exemple
Martinet / en fons / ob non exemple
Martinet / en fons / ob non exemple
Martinet / en fons / ob non exemple
Martinet / en fons / ob non exemple
Martinet / en fons / ob non exemple

EDICIÓ
DE

Salvador Juanpere i Aguiló

N'extrec la informació d'un deliciós llibre que, a cura de Salvador Juanpere, ha publicat Interserveis Empordà i que personalment m'ha seduït en els tres vessants de seducció que permet: el gust pels escacs, i la petita meravella que representa poder reproduir una partida jugada fa cinc-cents anys; el gust per la poesia, que queda plenament satisfet amb aquesta extraordinària combinació d'escacs, elegància lírica i lliçó moral; i, finalment, el retrat social que permet la partida i que dibuixa el peculiar triangle de cavaller, mossèn i poeta, com un rar pont entre el moment feudal, que lentament decau, i el món renaixentista. Castellví, Vinyoles i Fenollar són una suma impossible i alhora perfecta.

El llibre és, però, alguna cosa més que una deliciosa lectura i és aquest segon motiu el que justifica la seva presència en aquest espai tan poc adient a la crítica literària. *Schachs d'Amor* és també l'enèsim exemple de l'actiu que la societat civil encara continua representant. Tot i la importància del text —que l'ha dut a encapçalar una prestigiosa col·lecció anglesa—, l'edició del llibre no és fruit de cap Universitat, ni de cap beca institucional, sinó de la tossuderia d'aquest agitador cultural de Castellar del Vallès que és Salvador Juanpere. Ha buscat, ha perseguit i finalment ha aconseguit publicarlo, com si es tractés d'una neurosi personal i no d'un magnífic llibre. Quantes coses importants es fan en aquest país gràcies a aquestes tossuderies singulars, a l'activitat entusiasta d'algunes persones? Tantes, que el país seria incompreensible —i decididament feble— sense elles. *Schachs d'Amor* és un magnífic exemple del primer actiu d'aquest país: la gent que, després de la feina, troba temps de construir i d'il·lusionar-se.

PILAR RAHOLA (Avui, 28 de juny 1992)

VALLS ARENY

EXPOSICIÓ ANTOLÒGICA (1952-1992)

Cases del carrer de Sant Sebastià, oli sobre tela, 130×89 (1968)

OPINIONS SOBRE L'OBRA DE VALLS ARENY

El passat mes de març la Caja de Madrid va organitzar en la seva sala d'exposicions, situada a la plaça de Catalunya, de Barcelona, una exposició antològica de l'artista castellarenc Lluís Valls Areny que complia el quarantè aniversari de la seva primera exposició (1952-1992). L'Ajuntament de Castellar, per idèntic motiu, ha organitzat una altra exposició antològica que es podrà visitar a la Nau de la plaça Major durant aquestes festes de Nadal.

Ens plau publicar tot seguit un recull d'articles publicats a la premsa que han aparegut al llarg dels anys i que ens indiquen l'evolució que ha seguit en Valls Areny.

Se ha dado el caso, empero, que, a medida que su pintura ha dejado de dirigirse a los ojos y ha ido a contrapelo del naturalismo fotográfico, a medida que su pintura ha dejado de imitar para crear, su actitud ha sido considerada por algunos como una estafalaria traición. Y quienes otrora le prodigaron elogios, ahora fruncen la frente y las cejas ante este laudable intento de separarse de la línea tradicional. Con todo, Valls Areny no se arredra ante las defecciones, y porfía obstinadamente y con tenacidad para el logro de su empeño. Por eso decíamos al principio que este joven pintor juega limpio. Dejemos, sin embargo, que él explique la evolución sufrida por su pintura.

Luis Valls Areny es persona que habla en voz baja y que su manera de hablar da justa y cabal idea de su modo de pintar y de entender el paisaje. Los cuadros de Valls Areny no gritan ni gesticulan.

—Empecé pintando del natural —dice—. Un día, en el taller, al dar algunos toques a un lienzo para quitarle imperfecciones, me dí cuenta de que, una vez retocada, aquella obra expresaba con mayor intensidad lo que yo pretendía y que nunca había conseguido copian-do el modelo vivo. Este fue el punto de partida de la laboriosa tarea de simplificación y de eliminación de lo accidental que he emprendido. Ambiciono decir muchas cosas en pocas palabras, y considero que si el artista no pone en su obra algo de lo que lleva dentro, no rebasa los límites del simple copista.

—¿Ha conseguido por su propio esfuerzo quitar de su obra la hojarasca inútil?

—Sí, en efecto. Soy un autodidacta puro. Yo no creo que la pintura pueda ser enseñada en academias. Un pintor lo ha de aprender todo por sí mismo, y supongo que los grandes maestros aprendieron todo cuanto sabían por sí mismos.

—¿Ha celebrado usted muchas exposiciones?

—Mi biografía es muy breve. Sólo he efectuado una exposición particular en la Academia de Bellas Artes de Sabadell y tomé parte en una colectiva celebrada en las Galerías Augusta, de Barcelona.

En su taller de Castellar, desde cuyo ventanal se descubre un trozo soleado del maravilloso paisaje del Vallès, ha desfilado ante mis ojos toda la producción pictórica de Luis Valls Areny. Una muestra de sus pri-

meras pinturas y una buena cantidad de lienzos recientes me han permitido conocer el cambio radical sufrido por la obra de este pintor.

Valls Areny ha simplificado la factura y las tintas y de esa condensación ha nacido su actual etapa estructuralista. La precisión formal, obstinada como la de los primitivos, explicada sin paráfrasis colorísticas, ha desbancado el comentario a las irisaciones de la atmósfera. La luz ha dejado de ser el protagonista de sus lienzos y los contornos subrayados ejercen la supremacía en su producción.

¿Arte nuevo? No. Ni nuevo ni viejo. Arte vivo, sencillamente. Ni el arte envejece ni seremos tan pre-tenciosos que creamos que se puede hacer algo nuevo.

MYLOS
Destino (6-X-1956)

La temporada empieza trayéndonos un pintor vallesano, cuya presencia no debe pasar inadvertida. Lo presenta Sebastián Gasch, que es un buen catador de pintura. Natural de Castellar del Vallès, Luis Valls Areny estuvo atraído por la corriente impresionista. Veía las cosas con los ojos y la pintaba con alegre naturalidad. Enfoque tan cómodo como monótono que el pintor se decidió abandonar. Empezó a hacerlo en Tossa, si la obra que de este asunto aporta no nos traiciona. A continuación las amarras del impresionismo quedan rotas. El procedimiento es cera y óleo sobre tela y papel. El arabesco se reduce y el concepto se actualiza. Los sentidos pasan a segundo término. La luz también: arranca ahora de focos múltiples de color.

Se suprimen la anécdota y el localismo. El dibujo es cada vez más sobrio. Las formas se reducen a lo necesario. Hay, sin embargo, un movimiento interno que engloba tierra y cielo. También el color se mueve, organizado en azules, rojos, violetas, verdes y amarillos. Hay un fondo de timidez que se va venciendo, alcanzando, en algún caso el cromatismo gran sonoridad. El artista toma gusto en la creación, aunque en el paisaje —París, Gerona, Norte y Pirineo— se den coincidencias con Benjamín Palencia y Fradera, tal vez casuales.

Se hace difícil juzgar el único asunto de figura. Por el contrario, es en los bodegones donde la personalidad

se acentúa, máximo en los últimos, levemente trazados. Y también en el paisaje 15, en grises, blancos y negros, que permite vislumbrar las posibilidades del expositor como grabador. Tal vez como asoma el peligro de encuadrar el subjetivismo en una fórmula. Si lo soslaya, Luis Valls Areny puede ser un artista de interés.

A. DEL CASTILLO

Diario de Barcelona (11-X-1958)

Luis Valls Areny, el pintor de Castellar del Vallès, presenta en Galerías Grifé y Escoda, una nutrida serie de pinturas, donde la hábil factura y la ceñida cohesión conceptual conjugan en un armónico y sereno concepto levemente expresionista del paisaje. Con gamas calientes, fugada pincelación y penetrante rigor compositivo, Valls Areny incorpora un módulo que logra conjugar la locuacidad descriptiva con la evocación lírica, sin dejar de mantener intacta la riqueza plástica del conjunto. Pintura directa y emotiva, su riguroso sentido del orden permite al artista captar la naturaleza en sus rasgos esenciales, sin que un exceso de objetivismo limite la función creadora a mero y despersonalizado mimetismo.

ÁNGEL MARSÀ

El Correo Catalán (22-IV-1967)

Acuarelas, ceras y dibujos —éstos al carbón, tinta o aguada— expone actualmente el pintor de Castellar del Vallès, Luis Valls Areny, en la Sala Vayreda. Diversas, como las técnicas empleadas, son las maneras de expresarse el pintor en estas obras. Hay dibujos muy escuetos de paisajes, reducidos a los trazos negros de unos árboles desnudos que hacen vibrar la sensación de amplitud del espacio, y otros de plumeado minucioso y sutil, como una gran panorámica de Castellar del Vallès; hay acuarelas concisas, sin forzar el procedimiento, dichas a manera de «impromptus», como la de un paisaje de Taüll, y ceras de suculto colorido, aunque sometidas a cezanniana estructuración, como las de dos excelentes bodegones que son, para nuestro gusto, de lo mejor del conjunto expuesto. Con ellos, tres paisajes sorianos —acuarela, carbón, tinta—, certeramente captados en una austera desnudez, una acuarela de un pantano oscense y otros paisajes de Castellar del Vallès y de Sant Llorenç de Munt, constituyen algunos de los aciertos de esta buena exposición de Valls Areny.

SANTOS TORROELLA

El Noticiero Universal (1-III-1972)

Paisajista que expone unos 23 óleos y 14 obras a la acuarela, óleo sobre papel y dibujo. En los paisajes recoge temas catalanes: Priorat del Vallès, la Costa Brava, la Vall de Bohí, y temas valencianos y castellanos, dedicando especial atención en sus últimas obras a la paramera soriana.

En lo expuesto es claramente observable dos grupos de obras, distantes no sólo en el tratamiento, sino en el tiempo. En la obra más antigua se muestra Valls como un buen colorista cercano al fauvismo. En su obra más reciente, el color baja de tono y utiliza gamas más frías y es apreciable una notable mejora en lo que hace referencia a composición, volumetrías y tratamiento de la materia. Su obra de esta segunda fase es de una mayor austeridad y sobriedad, haciéndose evidente que lo importante para este pintor, lo sustancial en cierta forma, deja de ser el tema en sí, para conceder mayor importancia al hacer en sí.

I. J.

Gazeta del Arte (22-II-1976)

A risc de semblar retòric, cal dir que el paisatge ha determinat la trajectòria artística de Lluís Valls Areny, un pintor nascut l'any 1927 a Castellar del Vallès, on des de la seva infantesa aprengué a copsar els ritmes dels camps llaurats, el color dels rostolls, la mobilitat del celatge i la geometria implícita de la natura. A aquesta experiència fonamental s'afegí una etapa d'aprenentatge tècnic amb el sabadallenc Màrius Vilatóbà, i a l'Acadèmia Baixas, de Barcelona. El camí recorregut per Valls Areny d'ençà que el 1952 realitzà la primera exposició individual, ha estat marcat per una autenticitat que, bo i respectant altres opcions, no ha renunciat mai a la pròpia identitat. Tant és així que la seva producció palesa —al marge de les característiques pròpies de cada etapa— una sòlida coherència interna, més arrelada als valors constructius i cromàtics del paisatge que a la seva estricta interpretació figurativa. I aquesta coherència és, potser, el tret principal de l'exposició, que ara aplega obres realitzades al llarg dels darrers tres anys. En elles, l'àgil pinzellada i el ric empastament es deturen just en el límit d'una expressivitat que no vol ésser mai agressiva; d'una tècnica que defuig tot efectisme. Quant al color, veritable passió de Valls Areny, destaca en els ocres, verds o magents i troba en els tons terrosos —«como retazos de estameñas pardas»— dels camps de Sòria la perfecta adequació plàstica d'un vers de Machado. Finalment, la composició mostra una valoració geomètrica del paisatge a partir dels elements naturals que l'integren: els cubs i prismes del roquissar de «Sierra de Cueto», els ritmes paral·lels de «Rostoll cremat» o l'eix vertical d'«Albufera»; tres obres que destaquen en el conjunt de l'exposició com exemples ben representatius d'una pintura que pot expressar l'extrema dignitat de la nuesa, el dramatisme dels cicles vitals o l'imponderable misteri d'una ombra, sense caure mai en el fàcil recurs de l'exasperació o de l'anècdota.

(Sala Vayreda, Barcelona. Fins, al 4 de juny)

MARIA PEÑA

Avui (27-V-1979)

En la Galería Kreisler expone el pintor Valls Areny. Exposición, en verdad, fascinante no sólo por el rigor

de sus líneas, sino por el mimetismo que revela el autor: Valls Areny nacido en Castellar del Vallès, registra, en gran parte de su exposición, paisajes castellanos (especialmente de Soria). Esas tierras desnudas de frondas, «rectas como pecho de varón», según el decir orteguiano, planuria e infinito, necesitan una pupila muy sensible para plasmar la suave variedad de sus matices. Eso es lo que realiza Valls Areny, en una identificación plena con ese paisaje, extrayéndole sus jugos empleando una esquematicidad tan ajustada que la naturaleza queda reducida a su esencia más pura. Trabaja Valls Areny parsimoniosamente la tela, utilizando transparencias y veladuras. Es curioso que dos pintores catalanes hayan sabido interpretar, con tanta exactitud, el tema castellano: Beulas y, ahora, Valls Areny.

Pero ¿la paleta del artista se ciñó a esa sola temática? No, en verdad, sigue la llamada de la tierra, en el verde exultante de un paisaje de Castellar del Vallès; de los ocre apagados, como estameña franciscana, de Soria, pasa a los ocre luminosos de las tierras viñateras del Penedès; al azul y a los blancos restallantes de la Costa Brava. Destaquemos, por lo que entraña de dificultad descriptiva, su óleo sobre el monasterio de Rodas con el entorno y amplia perspectiva hasta Port de la Selva.

He aquí un pintor de conciso lenguaje, que ve de la naturaleza dentro de un vocabulario muy ceñido. De

ahí el casi abstractismo de algunas de las mejores piezas, despoja al paisaje de todos sus andamios. Y lo pinta en su más pura desnudez plástica.

El Noticiero del Viernes (1-VI-1984)

Lluís Vall Areny és un artista de debò, que ha seguit amb coherència, durant més de quaranta anys, el seu propi camí, descobrint-lo a cada pas que feia més que no pas triant-lo a la ventura. S'escau, però, que el camí que s'ha anat trobant sota els peus al llarg d'aquest temps no ha coincidit mai en res amb l'autopista de l'art entronitzat de torn, és a dir, de l'art que «tocava». La qual cosa, de manera ben previsible, li han deparat una existència artística completament al marge dels mandarinatsges de torn i dels circuits més favorables. Aquesta circumstància, que hauria pogut ensorrar, o almenys fer trontollar, un artista de conviccions menys fermes, no tan sols ha convingut al seu tarannà retret i contemplatiu, sinó que alhora l'ha ajudat, tot i no estalviar-li dubtes, a afermar encara més la direcció de la seva trajectòria. La prova, si en calia cap, està en l'exposició retrospectiva que avui tenim la rara oportunitat de contemplar.

MIQUEL DESCLOT

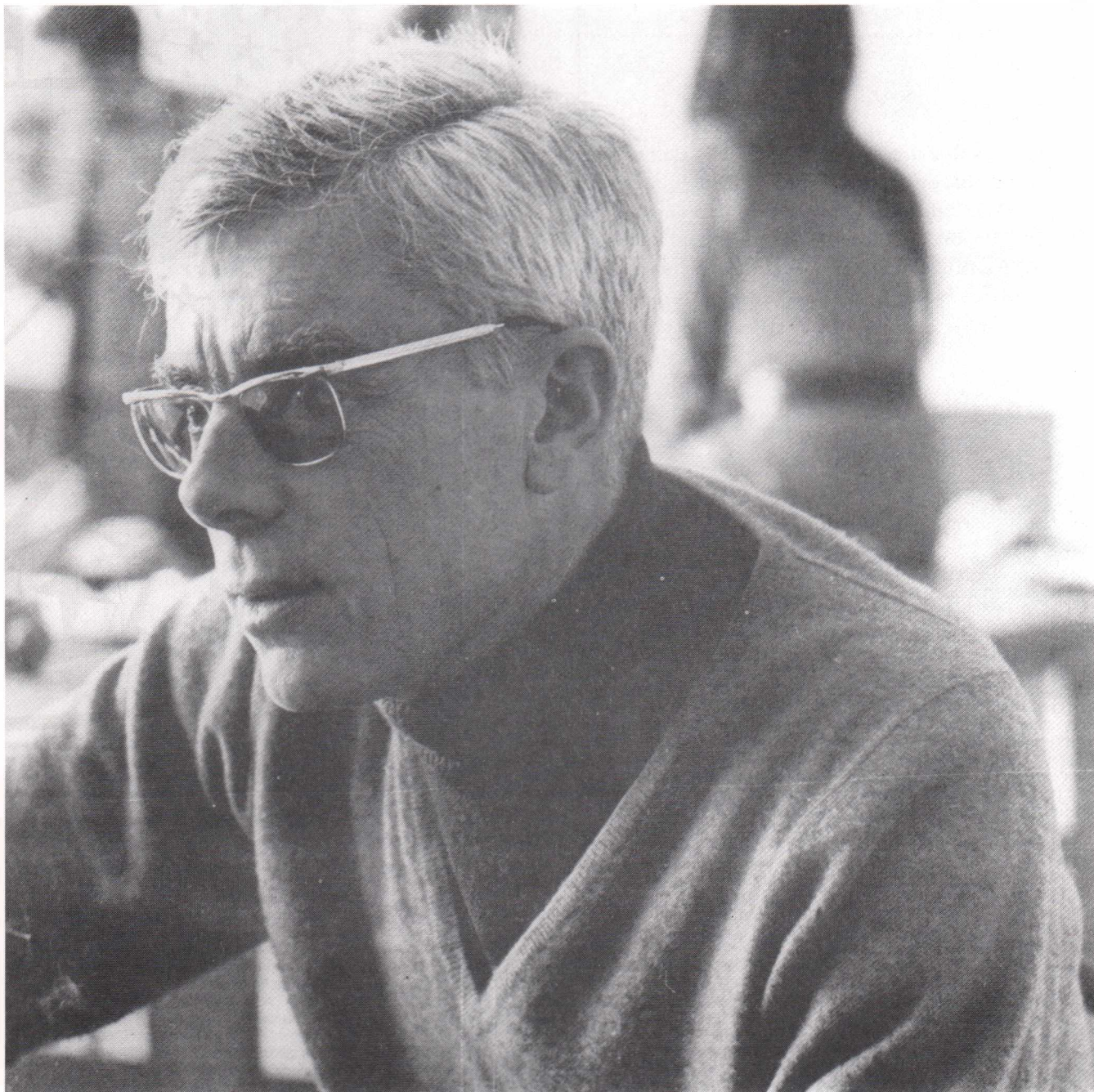
Catàleg de l'exposició antològica de Castellar
(octubre 1992)

Camps de Canos (Sòria), oli sobre tela, 100x73 (1991)

VINT ANYS SENSE FERRATER

Gabriel Ferrater

Gabriel Ferrater (Reus, 1922-Sant Cugat, 1972) és un dels poetes més singulars que ha donat la literatura catalana d'aquest segle.

De formació àmplia i diversa, la seva activitat abraça molts aspectes de la cultura: les matemàtiques, la lingüística, l'art...

Allò que el singularitza és que va ser el mestre de tota una generació de poetes: aquells que ara tenen entre quaranta i cinquanta anys, és a dir els que van arribant a la maduresa i estan cridats generacionalment —esperem-ho— a succeir els grans mestres del segle XX: Carner, Riba, J. V. Foix, Espriu...

*Artilletres ha volgut participar del vintè aniversari de la mort de Gabriel Ferrater amb dos articles que no pretenen altra cosa que despertar en el lector les ganes de llegir *Les dones i els dies*, un dels poemaris essencials de la nostra època, i amb la col·laboració especial del poeta Miquel Desclot que ha refet en bona part el poema que li va dedicar l'any de la seva mort, el 1972.*

GABRIEL FERRATER: LA POESIA COM A PROBLEMA*

Gabriel Ferrater és un poeta difícil. Jo he de confessar que fins ara molts dels seus poemes no els he arribat a entendre.

El seu llenguatge és col·loquial, i per tant té una apariència de facilitat, i tanmateix en molts dels seus poemes un no sap exactament de què està parlant. Aquesta és, però, la seva gràcia perquè ens obliga a agafar la literatura com allò que ha de ser: una experiència de coneixement.

Ferrater publica el seu primer llibre *Da nuces pueris* l'any 1960, quan tenia trenta-vuit anys. No té doncs una poesia d'adolescència: publica els seus poemes quan ja ha arribats a una certa maduresa.

Per a ell la poesia és una forma de coneixement, i ha de tenir tant sentit, i més, que una carta comercial. La poesia no ha de ser simplement els efluvis passionals més o menys interessants i emotius d'un individu, sinó que ha de servir perquè entenguem millor les relacions de la gent amb el món. La seva poesia parteix d'un principi de realitat, l'objectiu del qual és explicar-se el món i explicar-lo als altres. És un objectiu molt racional, que curiosament després resulta ben difícil d'entendre; és una mena de clarobscur que per una banda sembla fàcil de comprendre perquè utilitza un llenguatge d'ús col·loquial, però d'altra banda ens insinua unes reflexions morals difícils d'assolir totalment. Aquesta mena de contradicció per al lector no ho és per a ell, que cercava en la poesia un mitjà per explicar coses que ell suposava que eren d'interès general per a la vida moral dels homes i de les dones.

Quan ell comença a escriure, cap a l'any 1960, hi havia en el país un tipus de literatura que tenia una tèsitura més idealista, més simbòlica, encara filla de la poesia pura de començaments de segle i dels anys vint, que juntament amb l'avantguardisme feien que la literatura fos una cosa que es parlava a si mateixa. Tot eren experiències molt simbòliques.

Tant Gil de Biedma, en la literatura castellana, com Ferrater, en la catalana, irrompen donant un principi de realitat a la seva poesia. L'objectiu era parlar de coses reals, que és allò que ha de fer la literatura, perquè la literatura o ens serveix per a la vida o és un simple entreteniment; i en aquest sentit és molt dubtós que no n'hi hagi d'altres que siguin més agradables i fàcils de portar a terme. La literatura és doncs una cosa sèria.

Es prenia la poesia en un sentit militant, per evitar que fos l'expressió d'uns sentiments vagues i boirosos que poden tenir sentit però que al grup de Ferrater els

semblava poc didàctic. La literatura s'havia de reconduir, ja que formava part de la cultura, com les matemàtiques, la física, la química, l'arquitectura... solament que demana una operació intel·lectual.

Aquest realisme no és fàcil d'entendre, demana una sofisticada operació que consisteix a sotmetre el correlat objectiu, l'anècdota del poema, a un procés en el qual has d'anar seguint les dades que et dona el poema per arribar a copsar-ne el seu sentit general. Els poemes estan plantejats com si fossin problemes de matemàtiques o de sintaxi. Tu tens unes dades i les has de fer jugar com vol la veu que parla en el poema, només així s'entendrà.

Vegem-ho en el poema «Literatura»:

LITERATURA

*Tan vehement, va dir-se un calamar,
faig el ridícul: un raig fi de tinta
ja desvia aquests monstres, ben poc crítics.
Perduda l'abundància del cor,
va descobrir la voluptat formal:
mentir-se objectivitat en l'arabesc
i fer-s'hi encara veure, subjectiu.
De l'urc de no amagar-se gaire, en deia
sinceritat: de la por de trobar-se
massa exposat, sentiment de l'estil.
Lliurat a l'esperança que els espasmes
de l'aigua li anirien a favor,
deia fe en el llenguatge. Va morir
devorat: l'inefable el va temptar.*

No és pas un dels seus poemes més difícils d'explicar. De fet agafa un correlat objectiu, és a dir una anècdota físicament visible, com és el calamar, i li atribueix facultats humanes com pensar i parlar. La tria del calamar no és pas fortuïta ja que aquest animal es defensa traient tinta, per tant és un correlat objectiu molt al·legòric de l'escriptor.

Entre altres coses ens hi explica el descobriment de la voluptat de la forma, que és un plaer immens per als estudiosos de les lletres i els intel·lectuals, perquè la forma té significat, és a dir no és un vestit que un pensament es posa a sobre sinó que la forma és un entramat rigorosíssim de moltes coses, evidentment de tria lèxica, i quan es tracta de poesia, de rigor mètric i de sintaxi lògica, però a més a més la forma implica una actitud molt sàvia que és la de saber que la literatura és un diàleg amb els morts, és a dir que fer literatura és entrar a dintre d'un món on hi ha hagut d'altres que t'han precedit i que pots utilitzar les seves formes perquè signifiquen coses que ja no cal que diguis.

* Resum de la conferència de Dolors Oller sobre Gabriel Ferrater que va tenir lloc a l'IES Manolo Hugué de Caldes de Montbui el 13 de maig de 1992. El resum i la transcripció del text han anat a cura de Josep Ramon Recordà.

El poema acaba, com és freqüent en Ferrater, amb un epifonema, amb una frase que vol ser didàctica i mostrar-nos com hem d'entendre el poema: «Va morir/devorat: l'inefable el va temptar». És a dir «perduda l'abundància del cor» va descobrir l'ofici i després sembla que va quedar tan fascinat pel medi, que és la llengua, que va pensar que ella sola ja faria el seu fet i aleshores va morir devorat per aquest propi medi, per la llengua. L'inefable, és a dir allò del qual no es pot parlar, el va temptar.

Aquí els estudiosos de Ferrater, que sabien que era un home realista, amb una actitud sensata davant del món i amb una fama de dir les veritats fins i tot amb impertinència, consideren aquest poema com una mena d'ironia d'aquella mena d'escriptors que pensen que dient simplement, per exemple, «arbre, llum, cel...» amb emoció i cinceritat, no cal dubtar-ho, ja formulen un pensament, una idea.

Els estudiosos es pensen que Ferrater critica aquesta mena d'escriptors de llarga tradició en la literatura romàntica. I és possible que hi sigui aquesta crítica, ja que ell parla des de la racionalitat i des de la creença que la poesia comunica idees i llengua, i que aquesta comporta idees racionals, eficaces i necessàries.

Ara, els poetes són molt generosos. Els bons poetes. I no són mai policies de res, és a dir mai no marquen un sol camí. Jo penso, i crec que en tinc motius, que aquest poema es pot entendre irònicament, però també de la manera més directa possible. És a dir que l'escriptor està destinat a ser temptat per l'inefable, allò del qual no es pot parlar.

Aquesta és una de les parts de Ferrater que ningú posa de manifest, la part que se li escapa en els seus textos i que abandonant una mica la poesia didàctica, aquella que diu coses —i fins al segle XIX tota la poesia havia estat didàctica— li surt allò que fa que un escriptor sigui poeta. I això no se sap què és. És un misteri que està fonamentat en la possibilitat d'escriure, perquè hi ha el domini de l'ofici, però després està fonamentat en la necessitat d'escriure perquè hi ha el sofriment del món. Són dues coses diferents. Per exemple, en el poema «La mala missió»:

LA MALA MISSIÓ

*Hi ha un pou pavonat blau com el canó
del revòlver que vas mirar de nen.
Hi ha falgueres molt altes, i el tambor
del sol bat lluny i feble. Hi ha un ocell*

*estarrufat i verd i groc i bàrbar
com un tapís de ploma asteca, i crida
més llum, sempre més llum, i és per colgar-la
més sota terra. I tu la cercaries
fins a l'última pols, per entre fulles
caigudes i arrels aspres però fetes
a la mesura de la mà que estreny.
Hi ha un fres de móres negres, i les nous
són crustacis podrint-se, llefiscosos
i dolents com les llàgrimes. Hi ha troncs
que exsuden. Hi ha metall d'èlitres vius.
Dins, tot això. Però no hi entraràs.
No saps cap on tirar. Fa tant de temps
que van donar-te les direccions.
Atorrollat, has perdut els camins
i no tens esma. T'asseus, i recordes
que et van parlar d'un pou, no de camins.*

És un poema totalment incomprensible tot i que utilitza un lèxic ben quotidià. Al meu entendre està parlant també de literatura però des de l'altra banda del poema anterior. Ara entén la literatura com una mala missió; no és un ofici carregat de glòria i fama sinó una cosa que t'encarreguen i que s'ha de portar a terme i que és molt dolenta per a un mateix. Sobretot per als qui són realment literats, i doncs no em refereixo als escriptors de *hit parades* o als que fan novel·les perquè el seu agent literari els la demana i potser hi ha un premi literari a guanyar... Tot això no té res a veure amb la literatura, no perquè no ho sigui, sinó perquè és una literatura d'entreteniment que no ens interessa als intel·lectuals, perquè el que ens interessa és l'anàlisi de la realitat en profunditat, és a dir que ens donin a més de la literatura els corrents de pensament que hi ha en el món d'avui. Si no hi ha això, prefereixo anar-me'n al cinema, o engegar la tele, o banyar-me i prendre el sol.

És a dir, la missió de l'escriptor és realment una missió tocada per un destí bastant fatal.

I d'això en parla aquest poema amb al·lusions a Maragall, Goethe, la poesia barroca... Hi ha moltes coses a la literatura i ell està atorrollat i ha perdut els camins. Ja li ho van dir que no hi havia camins, només un pou. És a dir sap molt bé què és l'experiència literària: un pou del qual a vegades surten coses estranyes.

Ferrater és doncs un tipus de poeta que lluita perquè la literatura sigui tinguda en compte seriosament.

DOLORS OLLER

GABRIEL FERRATER EN EL RECORD

Eren els primers anys de carrera universitària. Amb els meus dinou anys acabats d'encetar i tota la supèrbia d'un neouniversitari procedent de família senzilla i barri obrer, m'enfrontava a tot un món que m'il·lusionava i em corprenia alhora. Eren anys de dogmatisme juvenil, per lluitar contra un altre dogmatisme, l'imposat, l'alienador, l'ideològicament castrant. Una munió de tòpics, venia en auxili dels que ens trobàvem en situacions com la meua, per lluitar contra els tòpics absurds que la societat, tan injusta amb el jove, com ho és tota societat, ens volia transmetre.

M'havien advertit. Potser un pèl tard, però m'havien dit: «Amb el Ferrater t'has apuntat?» a mi no m'agrada...», i et donaven tot de raons, des de les més subjectives i injustificables, fins a les aparentment més serioses, que apel·laven a les preteses perversions d'aquell professor. Amb el temps he anat sabent que no m'ha acabat mai d'agradar la gent a qui no agradava en Biel. Ell no només em va agradar: a ell dec, clar i net, la meua dedicació a la filologia, car vaig entrar en aquella casa (la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat Autònoma de Barcelona) sense saber gaire què hi anava a cercar.

Les primeres classes foren realment dures: a primera hora del matí tenia una classe de Lingüística que era un autèntic turment: una hora sentint un professor que sabia encisar-te per la manera com conduïa la classe, per les cites que feia, per la manera de plantejar els interrogants, per la seva habilitat de destruir-te els mites preconcebuts i fer-te adonar de la supina ignorància que posseïem els estudiants de dinou anys. Una hora que era també una lluita constant per entendre una sèrie de conceptes que no arribaves mai a pair, almenys en el mateix moment que els senties. Recordo que sortia de les classes d'en Biel Ferrater sense haver entès en primera instància pràcticament res del que li havia sentit explicar, amb una estranya sensació de trobar-me profundament ignorant i, alhora, empès cap a un abisme: el d'aclarir idees, el de descobrir tot allò que en les seves classes quedava insinuat.

Recordo que m'abocava desesperat de cap a les lectures per ell recomanades, que em passava tardes senceres fent i refent els arbres de les frases plantejades per en Biel, que em passava hores i hores pensant en tot allò que li havia sentit dir. I ara, amb la distància del temps, puc reconstruir la metamorfosi que vaig anar experimen-

tant els dos primers anys de carrera, que va ser quan vaig tenir en Ferrater de professor. Recordo que em vaig comprar el seu llibre, *Les dones i els dies*, i que em passava llargues estones llegint-lo, lluitant amb mi mateix per entendre la seva poesia. Com la major part dels seus alumnes, recordo haver sentit una mena de «fatal atracció»: un vertigen que t'empenyia indefectiblement cap al buit, però alhora, un buit que sabies que donava pas a una nova manera de veure les coses, que era ple d'una saviesa que intuïes, de la qual en tastaves les engrunes a través d'aquell professor...

Potser sí que hi havia gent que això l'atreïa, però gosaria afirmar que no atreïa, el mestratge d'en Biel, a la gent poc amant de replantejar-se els quatre pilans en què ha fonamentat el minsíssim edifici ideològic que podia tenir un estudiant de menys de vint anys a les darreries de la dècada dels seixanta i primers anys de la dels setanta. Hom ha dit que Ferrater era un terrorista ideològic. Potser sí, per a alguns. Jo el titllaria de desmuntador de mites, de perseguidor implacable de tòpics. I, alhora, de suggeridor de mons insospitats, d'autèntic mestre del raonament. Les seves classes acadèmiques — a l'interior de l'aula — i les seves classes informals — en el bar contigu a la facultat, davant d'un got de ginebra — eren una lluita constant contra tot el que pot suposar restriccions de pensament, fórmules màgiques transmeses de pensament mesquí, estret. Els seus horitzons eren amples, llunyans però plens d'esperança.

Gabriel Ferrater fou no el professor universitari que t'omple el cap de cites, esquemes, lleis i saviesa llibresca, sinó l'au d'ales amples que t'ensenya a volar, que t'empeny a tastar profunditats inèdites i horitzons amagats, que et desmunta una idea preconcebuda i t'engresca a construir-te'n per tu mateix una de nova. Amb els seus interrogants, les seves de vegades brutals afirmacions (més retòriques que no pas dogmes de fe), els seus plantejaments, els seus silencis i els seus esguards, et feia ser més exigent amb tu mateix, et feia aprendre a defensar-te. Sempre el recordaré com l'autèntic mestre, aquell que en lloc de donar-te el peix ja cuinat i tot, no només t'ensenya de pescar, sinó que t'arriba a fer descobrir per tu mateix que la pesca existeix, que pots inventar-te per tu sol la canya i l'ham, que necessites un esquer, i que el peix és més bo si te'l cuines tu mateix.

GUSTAU ERILL I PINYOT

MIQUEL DESCLOT

ANTIELEGIA INACABADA

Rien n'est mort que ce qui n'existe pas encore.

GUILLAUME APOLLINAIRE

A Gabriel Ferrater, I. M.

Jo Gabriel, abans que no *Les Fleurs du mal*, passava *Les dones i els dies*, llavors que havia d'afanar-me els llibres per mirar de llegir algun vers decent. Quan tenia setze anys encara no, en Nani, potser fart de mi, em deixava el teu llibre perquè me n'amarés amb un altre posat i una altra cara: m'havia dit sovint, amb diplomàcia, que ja n'hi havia prou de remugar i anar a fer el bot a l'ombra de l'Espriu, entre obscurs cortinatges funeraris. No et diré ara com n'hi sento grat, quatre anys després, que em penso haver venut aquells ulls entelats de ploramiques i que trepitjo d'altra pols que el fang enganxadís del Clot (jo sóc des Clot), que et colga i t'humiteja l'entreseny. Et vaig llegir sencer, disciplinat, si bé ara potser no gosaria assegurar que et vaig entendre prou. Arrossegava aquell volum pel metro i el gastava pertot. Els meus companys, a l'escola, llegien, si llegien, alguna inanitat de manual o alguna novel·lota d'aventures: sí, Gabriel, a mi em va correspondre de fer tres anys del meu batxillerat amb els nens consentits de casa bona que diu que els jesuïtes educaven, a Barcelona (que la gent del Clot, del Centre en deïem Barcelona entens?). Amb pocs casos a part, allò quedava molt lluny del que Sagarra i Gaziell retreuen, entendrits, als seus records. Jo em sentia perdut en un desert de jovenalla cloroformitzada, temorós d'encallar-me entre la sorra. Però vaig fer-hi algun amic, també, oasi breu, i junts vam engrescar-nos a regirar, dins la mateixa escola (això ho vull dir), la llengua prohibida i la literatura, amb en Badia. Així vaig caure en l'espriuana febre de què hi havia passa en aquells dies (i un cop en Nani m'aplicà el remei

vaig haver d'esperar-me encara un any abans no me'n veiés algun efecte!). Però vejam, espera't, m'esgarrio: deixa'm reprendre el fil que ja em fugia per contar-te la història d'aquell llibre que en bona hora va caure'm a les mans. El màgic exemplar que em deixà en Nani l'encenien, damunt la portadella, una teva abraçada i la ferida dels teus gargots gravats amb tinta negra (això em provava a mi, i et provarà, que, de veres, el teu amic de gin me'l deixava com un desesperat recurs de salvament d'un poetet que als seus fràgils setze anys ja vellejava). Et vaig llegir sencer, com ja t'he dit, poesia darrere poesia, com l'ase sol i cec que giravolta per extreure, catúfol per catúfol, l'aigua clara i vital del pou ignot. Jo, que m'havia malacomodat als versos engolats i llagrimosos, no em sabia avenir dels teus poemes quotidians, de llibre i de carrer, que m'acaraven a les teves coses com un vidre translúcid de finestra. En aquells temps absurds m'hi va sorprendre el teu afecte per Josep Carner (jo no l'havia quasi ni llegit, perquè no era, deien, tan sublim!) i les teves tirades d'aire bíblic on rebasties el passat vivent en èpics devessalls de decasil·labs, o d'octosíl·labs, quan ho preferies a la manera de Chrétien de Troyes (només que tu del tot mai no rimaves). Durant el temps fruitós que vaig penar-hi, vaig aprendre a passar aquells versos teus com qui desgrana denes de rosari, prenyada i viva cadascuna d'elles del soterrat neguit del pas del temps. Vaig començar a comprendre què volien els poemes de mi. Potser tots ells eren ostres perleres protegint una noia nacrada al fons de tot, florida d'abraçades i de besos.

I darrere els teus versos, Gabriel,
 vaig intentar uns poemes diferents,
 potser amb fortor de nano engabiat,
 però ja sense aquella olor de ranci
 que exhalaven les velles provatures.
 Si no em fes por que em malinterpretassis
 et diria que allò va ser el principi
 d'una naixença: vas esbataranar-me,
 sense saber-ho, tants de finestrals!
 (Però això no t'ho vaig voler dir mai
 perquè em semblava, poc o molt, que mig
 començava a entreveure't una mica.)
 La teva escombra i la tan dissemblant
 de Salvat-Papasseit, que s'hi afegí
 (voldria veure quina cara hi fas),
 van començar de fer dissabte en mi.
 Però tampoc no va costar-los gaire,
 que aviat hi venien noves veus
 amb mobles nous i objectes inaudits,
 i el tràfec de mudar-se de racó.
 Però va ploure i va venir l'estiu,
 i amb ell el dia de tornar el teu llibre.
 Quan vaig portar-lo a en Nani (ell encara
 tenia un peu a casa els jesuïtes)
 no vaig gosar donar-l'hi a ell mateix
 per una estranya mena de vergonya,
 i en vaig deixar l'encàrrec al porter:
 no m'ha dit mai, encara, quin efecte
 li va fer de trobar-se amb un volum
 espellifat, on a la tinta seca
 s'hi afegia el greixum de la suor
 que hi havia deixat amb la lectura.
 Aquells moments, però, ja són antics
 i el temps t'aureolava de farina.
 Vaig salvar tots els anys de matemàtica,
 física i química que em demanaven
 per accedir a la Casa Gran (¿de qui?),
 i un cop burlats tots els paranys del Preu,
 vaig assolir les columnes de pedra
 de l'Alma Mater (tota ella de pedra!),
 a qui en poc temps vaig ofrenar la pols
 de les sabates i dels pantalons
 (molta pols malversada, no t'enganyo).
 Però a despit de tant de desgavell
 vaig començar-hi a descobrir Saussure,
 cosa que vull deixar ben consignada
 perquè no sigui dit que només colgo;
 i, en acabat, els versos de Carner,
 els de Foix, els de Riba i els de Bartra,
 els de Palau i Fabre i els de Brossa,
 que van venir, silencis, pels corredors,
 com tudons amb branqueta d'olivera.
 Mentrestant, jo picava pedra dura
 en una escola de marrecs de barri
 (a hores d'ara encara ho faig, tossut)
 i la llengua, talment sense adonar-me'n,
 em perdia verdet i es feia clara.
 Em calia fer endreça als seus prestatges
 perquè aquells caparrons o caparrassos

l'engolissin i, a més, la digerissin.
 I vet aquí que em trobes, Gabriel,
 capbussat en didàctica lingüística,
 i doncs més a la vora cada cop
 d'aquell clos en què tu, sense voler-ho,
 torrejaves com un xiprer espigat,
 sense perruca ni birret ni toga.
 Però el temps se'ns fonia entre les mans
 com ara se m'esmuny per entre els versos.
 Era llavors dels teus frescos articles
De causis linguae, a Serra d'Or, ¿recordes?
 Hi esbatanaves finestrans i tanques
 i la gran bestiassa obscurantista,
 de banya dura, a cops involuntària,
 s'hi entrebancava amb els seus propis greixos
 i feiem per manera d'oblidar-la,
 malèvols, tot mirant-la tomballar.
 Devia ser llavors, si no m'enganyo,
 que vaig fer coneixença amb lo Solà,
 a les classes heroiques de sintaxi
 on treballosament ens separava
 els ulls de les llengayes, amb les pines
 quirúrgiques dels seus ardits didàctics,
 ara d'una claror llampeguejant,
 després, d'un laberíntic embolic
 que ni ell reeixia a desnudar.
 Amb lo Solà aviat ens vam entendre
 i al capdavant, ell fóra qui em duria
 davant teu, un matí brillant d'octubre.
 Aturem-nos, però, que ara oblidava
 aquella fructuosa conferència
 (encara se'ns notava Brossa a l'ull)
 en què desmantellaves tres poemes,
 un de Carner, un de Riba i un de Foix,
 en el que en deien Aula Fabra, em penso.
 L'estiu es va escolar com un ferit
 i els papers del nou curs, per les parets,
 van sortir a anunciar-nos que venies
 a parlar de «Carner i la seva escola»
 (ja ens vas dir que Carner no va fer escola,
 per més copistes que hagi suscitat,
 com ara sé molt bé per mi mateix,
 però et feien omplir aquell curs de títol).
 Això, però, no va ser tot, encara:
 no ens havíem refet de la notícia
 que el bon Comas ja havia aconseguit
 que ens vinguessis també a explicar gramàtica
 generativa del català, ¿oi?
 (¿em disculpes aquesta absurda falca?)
 Noam Chomsky s'hauria esbalaït
 de veure que a les branques dels teus arbres
 hi cantaven ocells de tota ploma.
 Les erugues de l'any van engegar-se
 i entre noies i dies vam pescar
 les poques classes d'aquell curs incert
 (¿que per ventura havíem d'empescar-nos
 d'estudiar Filosofia i Lletres
 a la Sorbona, per correspondència?).
 No sé pas si et devies adonar

que no et vaig fer ni una campana mai.
 Atura't un moment..., ara que ho dic,
 potser sí que vaig fer-te'n una, almenys,
 però tira, refer-te el decasíl·lab
 m'entretindria d'arribar on espero.
 Ara no sé del cert quan vaig donar-te
 (devia ser aviat), perquè els llegissis,
 aquells meus gastaments d'adolescència
 del llibret *Ira és trista passió*
 (tot just té un any i em sembla vell de deu!)
 que havien premiat i publicat
 la bona gent de l'Amadeu Oller.
 Jo em delia molt més que no semblava
 per saber, poc o molt, què m'hi diries.
 T'esperava el judici severíssim
 com un tramuntanell desbrossador
 que m'espolsés d'un cop tant d'enfarfec.
 Ja estava fatigat, t'ho dic de veres,
 dels sistemàtics lloadors (de qui
 ja fa temps que em malfio sistemàtica-
 ment) que perquè el país necessitava
 fer-se creure que encara poncellaven
 escriptors en la llengua perseguida,
 ens consentien i ens tapaven d'ulls
 i ningú no ens mostrava la vareta,
 que és, ja ho saps, el que més ens convenia.
 Passat un temps no gaire llarg, vas dir-me
 que els poemets t'havien divertit
 per tanta farandola de llenguatge,
 ballarugaire com una baldufa
 que no sabem de quin cantó caurà
 (ara m'adono de la pietat
 que vas voler-me dispensar amb això).
 Vas suggerir, ja ho veus, que ens ho miréssim
 amb més calma alguna hora que ens vaguéis,
 i jo, vés a saber per quins set sous,
 vaig anar-ho ajornant per bagatel·les,
 com si no fos allò que més volia.
 T'havia de venir a trobar a l'estiu,
 quan el curs es retés a les vacances,
 però tu vas anar-te'n d'aquest món
 abans que elles, mandroses, hi arribessin.
 Deixem-ho estar. Potser també recordes
 la vegada que ens vam trobar asseguts
 en una taula del Cercle lingüístic
 de Barcelona», pel *Vocabulari*
bàsic que havíem enllestit a Rosa
 Sensat» no feia gaire temps (llavors que
 totes les nostres mòmies, amb els mòmiums,
 s'esquinçaven, planyent-se, la gonella
 de veure que tants joves t'espiàvem
 així en afers poètics com lingüístics)...
 Doncs un cop esbandida la taulada
 vaig donar-te, ¿ho recordes?, una còpia
 de la plaent i edificant *Història*
de Negrànit, faula o eximpli en què
 vaig occir la contalla de la bella
 e els nans, en lo pus bell catalanesc.
 Recordo que llavors llegies Par

(*Sintaxi Catalana* en Bernat Metge),
 després del qual la meva rondalleta
 se't devia posar com una oliva
 darrere una hecatombe de moltons,
 però almenys t'hi devies divertir,
 per descarada i antiacadèmica.
 Quan, tres dies després, ens vam trobar
 pels passadissos de la facultat
 vas dir, per tot judici: —Collonut!
 I ara que et veig només entre la broma
 dels records, em vull dar la il·lusió
 que, si més no, et vaig fer somriure un cop.
 Tu creixies a l'ombra de la neu
 amb l'adob de les dones i dels dies,
 mentre jo, un ocellic esplomissat,
 maldava per desfer-me dels bolquers
 que em tenien tan ben faixat pertot,
 com molts d'altres col·legues d'innocència:
 la majoria érem canalleta
 sortida del fangueig d'aquell mal temps,
 sense esma, sense mapa i sense bruixola.
 Érem així els que ens vam quedar esperant-te
 l'últim divendres de l'abril passat,
 asseguts en postures de badaires
 davant una pissarra negra i buida
 d'una aula baixa de la facultat:
 sense esma, sense mapa, sense bruixola...

...Té, ja ho veus, Gabriel. Potser no tinc
 cap més record per retornar-te avui
 sense el fosc miralleig de la memòria
 que esborra, o fa esguerrat, o empetiteix
 (ja et deus haver adonat que el rajolí
 se m'estroncava per moments, extint...).
 Ara que ho rellegeixo tot sencer
 m'adono que és ben curt el panorama
 que em projecto al teló de les parpelles
 perquè no hi hagi engany a les paraules.
 Avergonyits de no saber-te dur
 com un falcó damunt l'espallla esquerra
 i acovardits d'escodrinnyar-te els ulls,
 et vam emmetzinar amb el suc lletós
 del no-res esmunyit entre la boira.
 Et vam foragitar, amb la llengua a fora,
 tibats, bo i convençuts de qui sap què.
 I tu et vas treure l'esma i el vestit
 i vas marxar per una esquerra fosca
 de la tramoia, com un llum que es fon.
 No sé si demanar-te, Gabriel,
 que tot i així gosis posar esperança
 en la força dels nostres membres joves:
 gosa-hi posar una mica d'esperança,
 que prou faré si puc aixoplugar-la
 de manera que aguantí el sotragueig.
 Gosa no desesperançar-te gaire
 des de la no esperança que ens espera
 al tombant, com un gat mesquer a l'aguait.
 Deixant a part l'estil dels torbadors,

que per escalf traspassen veritat,
jo pujaré a les golfes oblidades
on les sabines de la vida es deixen
raptar, submises, sense escarafalls,
mentre a sota es masteguen el dentat
guarnits amb frac i corbatí de seda.
I esquivaré, si puc, l'encegament
de l'olor gratuïta del llorer,
dels frívols compliments dels llausangers,
o de la silueta en or del cèsar,
i em guardaré de planys i de gemecs
quan m'envolti el silenci i el no-res
o m'entrebanquin els petits renyocs.
Tanmateix, no voldria, Gabriel,
que amb tot això poguessis pensar mai
que t'insulto de «mestre», en el sentit
que hi donen les sabents enciclopèdies
(i si veus que el poema que t'envio
m'ha sortit sospitós per aquest cap,
et prego que l'oblidis, benvolent,
com qui excusa un error de joventut).
Perquè, en tu, el que vaig veure-hi era un home,
aquesta breu raresa del paisatge,
i és d'aquell home que ara parlo amb tu
en aquest escamot de pobres versos
que he reunit una mica com podia,
persuadit que la imitació
no era pas l'objectiu, sinó el portal
que em dugués a pujar els graons de mi.
Si el plagi és, com tu vas ensenyar-nos,
un adob tan fecund i generós
per a terres gastades o immadures,
he volgut fer-me creure que també
em faria llevar collita a mi:
sóc conscient que paro, Gabriel,
molt lluny de tu, t'ho miris des d'on vulguis,
i doncs que plagiant-te no et copio,
ans potser te m'acosto per osmosi

—i apropar-te'm, avui que ja no hi ets,
era l'única cosa que volia
en començar d'escriure aquesta lletra.
Ja veus, però, que els versos són cuitosos
i cantelluts, que són esgarrapats,
i no vull amagar-te, doncs, la por
que el monyó de poema que modelo
ni sols em surti un trist ex-vot morbós
i enfiladís, de blana cera exsangüe
(i frustrat, certament, que ja ha fet tard).
Així com mai no vaig fer el borinot
al teu entorn, quan ja patumejaves,
ara no vull deixar-t'hi ni un gemec
ni l'ombra vaga d'una llagrimeta
(vulgues només les de la pluja freda,
qua mai no t'ha plorat ni t'ha rigut).
Disculpa'm que només t'hi hagi parlat
de les meves mesquines petiteses
que no podran interessar ningú,
llevat de mi i del teu record cansat:
és l'únic que podia presentar-te
sense el pes d'oripells i faramalla.
Ja en tinc prou si reïxen a nodrir
la lluror dels teus ulls en la tenebra
que envaeix el celler de la memòria.
I ara sí que em retiro, Gabriel:
el plec de versos és inacabat,
però si tu n'omplies les escletxes
es guanyaria a pols el dret avar
de no morir cremat a la foguera
del drapaire fantàstic de l'oblit.
Arribaré, amb els tres versos que pengen,
al número tres-cents-noranta-nou.
Em resta, doncs, un vers per dir-te adéu:
tingues bon vent, si hi hagués barca nova.

Maig-juliol de 1972.
Revisat l'any 1982 i el 1992

ADÉU A JOAN FUSTER

Imatge patètica corresponent al brutal atemptat que va patir la casa de Joan Fuster l'any 1981. D'aquesta manera es volia silenciar la veu de qui ha estat considerat l'assagista més important del País Valencià, i, no cal dir-ho, un dels escriptors més importants de la literatura catalana d'aquest segle.

Amb motiu de la seva trista desaparició ocorreguda el mes de juny passat, ens plau reproduir una breu antologia del seu Diccionari per a ociosos amb el desig que serveixi per incrementar en el nostre poble la nòmina dels fusterians impenitents...

DICCIONARI PER A OCIOSOS

(SELECCIÓ)

BELLESA

No crec que tingúes raó aquell respectable doctri-nari antic, quan deia que no hi ha res tan agradable com contemplar la bellesa sense concupiscència. Això és una idea de vell o d'impotent: de vell o d'impotent que es resigna a ser-ho. Perquè, si en contemplar un cos ado-rable no sentim la «concupiscència» que ens fa desitjar-lo, ¿no sentirem més aviat la ira de no sentir-la, o l'enveja dels qui la senten? Encara no he arribat a l'edat en què pugui veure'm condemnat per la naturalesa a una inapetència tan paorosa. Però, si un dia hi arribo, em consideraré ben infeliç. La concupiscència —diguin els moralistes el que vulguin— és la vida.

CÒMPLICE

Còmplice és aquell qui us ajuda a ser com sou.

CONVICCIÓ

Tota convicció —convicció seriosa— se us conver-tirà en perjudici per a les conviccions ulteriors. Penseu-hi. Cada convicció que adquiriu és un perjudici més que acumuleu. I ja sabeu què vol dir un perjudici: un vici d'origen. Si sou zelosos de la vostra llibertat intel·lec-tual, si aspireu a conservar la «disponibilitat permanent» que n'és el pressupòsit, heu d'esforçar-vos per ser ho-mes d'escasses conviccions. El fanàtic és un convençut: un individu que està convençut de tot, que té moltes conviccions. No crec que el fanatisme sigui una pers-pectiva gaire amable. La prudència, virtut cardinal, aconsella evitar aquestes exasperacions mentals i morals. I al capdavant, per a circular per la vida, no calen massa conviccions. N'hi basten tres o quatre. Només.

COVARDIA

Si volem —i ho hauríem de voler—, sempre troba-rem una raó per a excusar les accions del covard: la seva covardia. Perquè, qui és que no ha tingut mai por? És clar que la por pot ser superada: diuen que el valent no és sinó un que té por i se l'aguanta. Potser sí. El que sí que sé és que no hi ha manera humana de fixar un lí-mit moral en aquest terreny. Cadascú s'administra la pròpia por com pot i com Déu li ho dóna a entendre. I tampoc no ens hem pas d'enganyar: tothom és covard per comparació a algú altre. Ja podeu ser tan temeraris com vulgueu: mai no serà impossible que un qualsevol veí vostre consideri que la vostra *valentia* és inferior a

la seva, i que, per tant, sou un covard. Una bona regla de conducta, en això com en tantes altres esferes i co-ses, serà aquesta: no censureu, no condemneu ningú perquè sigui allò que vosaltres podreu ser en alguna ocasió. Per exemple: covards.

DEFECTE

Defecte, originàriament, deuria voler dir tant com *dèficit* i només això: una mena o altra de *dèficit*. La idea de *defecte* és oposada i simètrica a la idea d'*excés*: «pe-car per defecte o per excés». Resulta curiós, tanmateix, que, de tota manera, també la majoria dels *excessos* acos-tumin a rebre, en el llenguatge usual, la qualificació de *defectes*. Mancança i sobreabundància són, de vegades, i en termes contradictoris, equivalents. «Pecats»: ja ens ho fa dir la frase feta.

DINERS

No entenc aquells qui diuen que menyspreen els diners. Costen tant de guanyar!

EGOISME

Potser en la mesura que no som egoistes som be-neits. I potser, també, en la mesura que som beneits ens veiem incapacitats per a ser egoistes.

EPITAFI

Per exemple:
ací jau
j f
va morir
com va viure
sense ganes

FATUÏTAT

¿Què seria de la nostra vida, del nostre viure quo-tidià i mediocre, si no ens podíem permetre el luxe de la vanitat? L'home és un animal fatu, l'únic —dins l'escala zoològica— que té la possibilitat de ser-ho. Tot ho fem per vanitat. La mateixa ambició, si es proposa un fi intel·ligible, és aquest: no el poder, la riquesa, ni la fama, ni el respecte, sinó el poder, la riquesa, la fama, el respecte en la mesura que justifiquen la nostra pre-

sumpció. Cadascú en la seva òrbita, i segons les seves forces, intenta procurar-se això: una vanitat *satisfeta*. Hi ha qui s'ho procura pel camí de la humilitat i tot. Es tracta de ser important: a l'oficina, a l'acadèmia, entre el veïnat, sobre el paper dels diaris, en les xafarderies de la gent. És la gran manera que ha trobat l'home —l'individu, potser l'individu *individualista*— de passar l'estona agradablement. L'estona o —si voleu— la vida. Que tot és una mateixa cosa.

FER

Sempre fem —estem fent— alguna cosa distinta de la que estàvem obligats a fer.

HOME

La vida de l'home —ha dit algú— no és sinó «una passió inútil». La frase fa bonic, cal reconèixer-ho: dringa amb una certa elegància romàntica, i la podem repetir entre les nostres amistats si volem passar-hi per esperits noblement decebuts. Però jo no me l'acabo de creure. En tot cas, m'inclino a suposar que la vida deixa de ser «una passió inútil» quan deixem de *pensar* que és «una passió inútil».

HUMILIACIÓ

Cadascú se sent humiliat per una cosa o per unes coses distintes. Conec, per exemple, algunes persones que es consideren còsmicament ultratjades perquè el seu cos no s'assembla gens a una estàtua grega.

LECTURA

[...] Si la cultura, acceptada com un patrimoni, i si el clàssic, consagrat com a valor innegable, continua tenint sentit, és, en definitiva, per la seva permanència en l'ordre de les vigències actuals. Al cap i a la fi, tots distingim clarament el que és «arqueologia» i el que no ho és. Una obra literària de fa cinc, deu, vint o més segles, pot conservar, més o menys íntegres, els seus al·licients, i això la redimeix de qualsevol titlla d'ancianitat. El clàssic no és clàssic per ser antic, sinó perquè segueix sent «modern», «actual». Quan el lector d'avui se li acosta en demanda de «refugi», mal senyal: mal senyal per al presumpte clàssic, perquè potser no ho és autènticament; o mal senyal per al lector, que només sabrà entretenir-se en la seva escorça, en el seu reducte anecdòtic o trivial.

Llegir no és fugir. Encara que hi hagi molts que no cerquin en la lectura sinó el succedani honorable d'un estupefaent, llegir és tot el contrari d'embriagar-se o d'ensopir-se. Es llegeix per comprendre's un mateix, per comprendre els altres, per comprendre el nostre temps. I fins i tot per comprendre el passat, el qual, en última

instància, és també passat «nostre», passat d'«avui». Acudim a l'obra literària a la recerca de noves o millors dades, d'opinions, de coratge, respecte al món que ens envolta, respecte al món de què som part. I el que no sigui això, serà perdre el temps; és a dir, perdre el nostre temps. [...]

MORIR

Morir-se massa jove és un error. Morir-se massa vell, també. En general, morir-se és sempre un error.

El mal és que podríem dir això mateix respecte al fet de viure.

PLAGI

[...] Objectivament, no ens faltarien arguments per defensar, no ja la licitud, sinó també la utilitat del plagi. Un d'ells, el més seriós, fóra el que argüeix el mateix Pla: l'antiprimarisme. Cal fer allò que fa «tot home culte en trobar-se amb una ploma en la mà»: «continuar», «prosseguir», «deixar una petita aportació en el fons de sensibilitat segura, antiga i contrastada del seu nucli social». L'escriptor abandona qualsevol ambició versàtil i infantil d'«inventar la pólvora». Un treballador més en la tradició de treballadors que fa créixer un tema dins una literatura, ell assumeix el llegat dels qui l'han antecedit i, amb una modèstia alegre i innocent, es limita a afegir-hi allò que bonament pot: la seva aportació de novetat. Mínima o grossa, aquesta ofrena se sedimenta sobre els guanys i les aportacions anteriors. El literat, en certa manera, «reescriu» allò que havien «escrit» els seus predecessors. Dir-ne «plagi», per tant, és excessiu. Ell no «copia»: «empra» com a material literari el que els altres positivament hi han posat a contribució. Algú vindrà després que repetirà la maniobra. Si tot ha estat ben fet, honestament fet, no hi haurà res a dir. Perquè l'acumulació cultural, en si, és indefectiblement un esforç de depuració, de suma, de rectificacions successives. Segons Pla, el «primatisme» dels «originals» aboca sempre a la vacuïtat. I, sobretot, cal «continuar»: només la «continuïtat» és profitosa...

I, posats a parlar per parlar, encara seria factible una altra irònica propugnació del plagi. Hi ha molta gent que escriu. El públic consumeix molta «literatura», i cada dia ha d'haver-hi més proveïdors de substància llegible. Obsessionats per l'«originalitat», la majoria dels escriptors malden per donar a la seva clientela papers dolorosíssimament segregats des de la seva «personalitat». En bloc, aquesta producció és una pura bestiesa. Des d'un punt de vista seriós i utilitari, és preferible que s'escriguin plagis de coses sensates que no que s'escriguin ximpleries originals. Serà millor que el públic llegeixi repeticions profitoses, en comptes d'ineptituds imprevistes. André Gide, que no era inclinat als optimistes idiotes, ho puntualitzà: «Tot està ja dit; però, com que ningú no escolta, cal tornar-ho a dir.» La tediosa displicència de l'Eclesiasta —*nihil novum sub sole*— hi queda redi-

mida. Cal tornar-ho a dir tot, perquè «ningú no escolta». Els «originals» de totes passades, il·lusos, no seran sinó una anècdota contraproductent. Més val un «plagiari» positiu que no un «original» superflu. un dels secrets de la didàctica és la repetició, i si atribuïm a la literatura una funció activadora i responsable, no desdenyarem aquest curs. [...]

POLÍTICA

Diu —deia— Charles Maurras: «*Tout désespoir en politique est une sottise absolue.*» M'excuso de citar un venerable barba reaccionari; però, si hem de creure allò que afirmava sant Tomàs d'Aquino, la veritat, la digui qui la digui, de l'Esperit Sant procedeix. Bé. D'altra banda, cal no oblidar que tota política que no fem nosaltres, serà feta contra nosaltres. Finalment, pensem que «política» no és sinó l'art o la ciència de convèncer el nostre veí que deu ser conseqüent amb ell mateix i amb la seva dignitat d'home. Ara cedeixo la paraula —la reflexió— al lector.

TEMPS

Mentre dormiu us creix la barba: això és el temps.

XARLATÀ

[...] Quan hi ha un xarlatà en el poder, un bon xarlatà, tot marxa com una seda. Si la seva actuació admi-

nistrativa és deplorable, si com a governant és una calamitat, se salvarà en la mesura que sàpiga *parlar*. Mentrestant, els altres també *parlen*: els súbdits, els ciutadans, els sotmesos. Els súbdits, els ciutadans, els sotmesos, no aspiren a manar: s'accontenten de parlar, de xerrar. El tirà, de vegades, els concedeix una tolerant oportunitat d'esbravar-se en una oposició merament verbal. O bé, si això no es produeix, els assidus de la plaça, de l'àgora, del fòrum, se'n surten amb acudits i xafarderies, que el dèspota deixa córrer amb una paternal indulgència. L'equilibri de les oposades eloqüències dona resultats paradoxals. Però tant hi fa. La llibertat, major o menor, es redueix al fet de parlar. I l'autoritat, també. Parlar —parlar a la plaça— és la nostra màxima il·lusió. Com a *dictadors* o com a *dictats*, els mediterranis volem parlar: xerrar. La mar? L'home «lliure» sempre *chérica* la plaça: l'àgora, el fòrum.

ZERO

¿Qui sinó un home de fantasia fora mida, seria capaç d'imaginar la idea de zero? Dic *imaginar* una *idea*. Evidentment, cal molta febre intel·lectual per arribar-hi. Això, només ho fan els matemàtics. ¿El zero —la nul·litat—, el no-res? Ens burlem dels filòsofs, però mira que els matemàtics!

JOAN FUSTER